

OUDE RIJKSWERF GEBOUW 60

Den Helder

Kamphuis, bureau voor bouwhistorie
Bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve

In opdracht van:
Gemeente Den Helder

Oude Rijkswerf: Gebouw 60

te Den Helder

Delft, december 1997

Onderzoeksperiode: september 1997

Uitvoering:

Kamphuis, bureau voor bouwhistorie

Oude Delft 224

2611 HJ Delft

bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve

Acaciastraat 12 bis A

3551 BG Utrecht

In opdracht van:

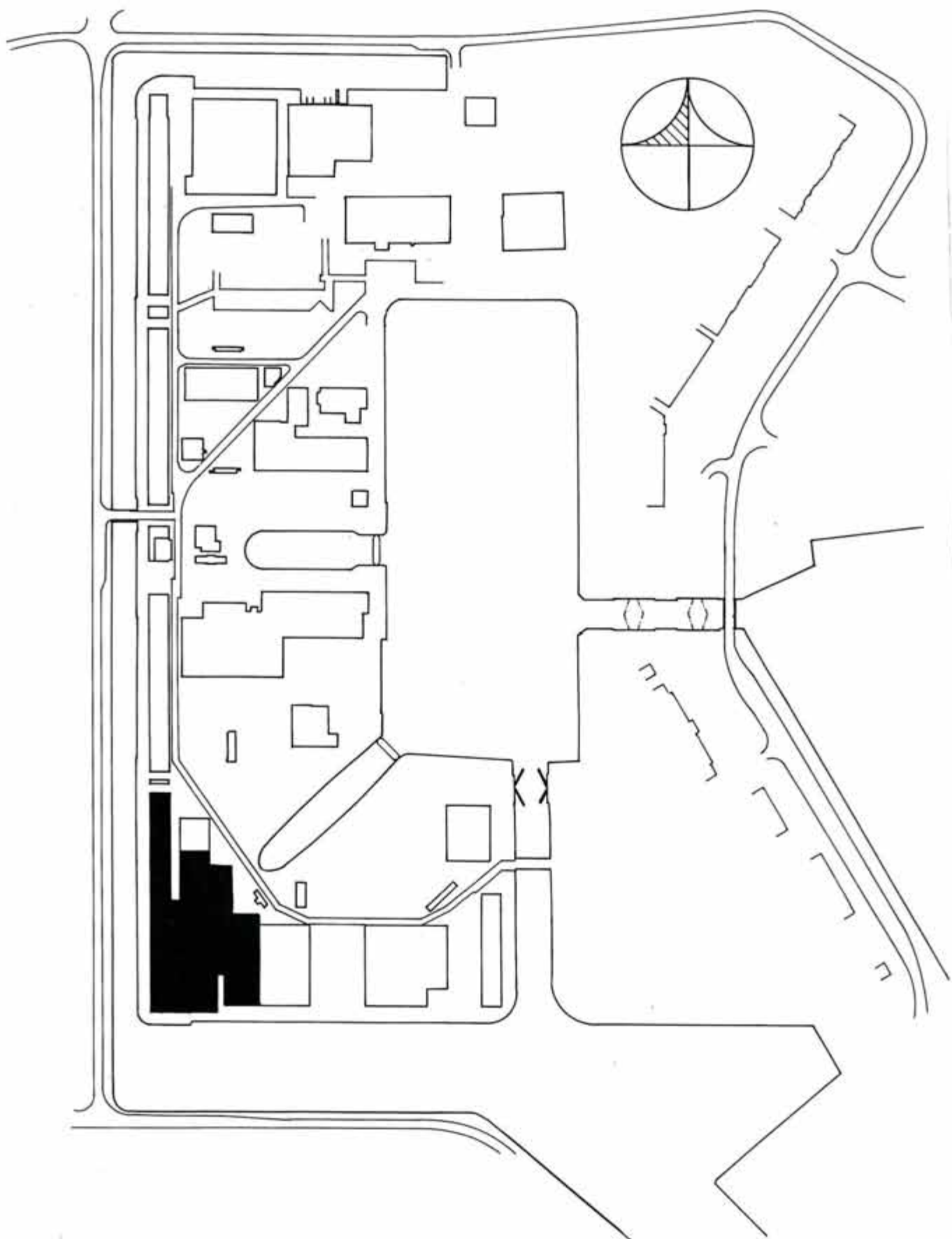
Gemeente Den Helder

Dienst Stadsontwikkeling & Beheer

Sportlaan 62

1782 ND Den Helder

© Copyright. Niets uit dit rapport mag gekopieerd of overgenomen worden zonder schriftelijke toestemming van de Gemeente Den Helder of van de auteur(s).

Plattegrond van de Oude Rijkswerf, met de plaatsbepaling van gebouw 60 (in zwart).

VOORWOORD

De "Oude Rijkswerf" te Den Helder is een scheepreparatiewerf van de Marine, die in eerste aanleg dateert uit het begin van de 19de eeuw. In de loop der tijd hebben talloze uitbreidingen en aanpassingen plaatsgevonden, waardoor er nu een veelheid aan gebouwen uit zeer verschillende perioden op het terrein staat.

Omdat de Marine recent een nieuwe werf in gebruik genomen heeft, zijn de gebouwen op de "Oude Rijkswerf" leeg komen te staan. Het ligt nu in de bedoeling om een groot deel van het terrein en de gebouwen af te stoten aan de Gemeente Den Helder.

Op het moment dat de Gemeente het terrein en de bebouwing over zal nemen, staan er grotere plannen op stapel. Deze plannen behelzen onder meer sloop van een aantal gebouwen en het plaatsen van nieuwbouw. Om een verantwoorde afweging tussen sloop en behoud te kunnen maken, hebben Burgemeester & Wethouders van de Gemeente Den Helder aan *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* te Delft en *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve* te Utrecht opdracht gegeven tot een bouwhistorische verkenning. Deze opdracht behelst eveneens een viertal gebouwen op het terrein van de Koninklijke Marine, een gedeelte van de Rijkswerf dat niet zal worden afgestoten.

Voor deze bouwhistorische verkenning heeft een archiefonderzoek plaatsgevonden in het archief van de Rijkswerf, de Gemeentelijk archieven en de Rijksarchieven. Gezien de enorme hoeveelheid beschikbaar materiaal en de formulering van de opdracht was het niet mogelijk en lag het niet in de bedoeling om een uitputtend onderzoek te verrichten. Niettemin zijn de voornaamste bestekken, tekeningen en foto's bij het archiefonderzoek gevonden, mede dankzij de niet aflatende hulp van M. Bakker. Ook zijn wij veel dank verschuldigd aan het Instituut voor Maritieme Historie in Den Haag. Het archiefmateriaal dat in het Centrale Archief Selectiedienst (CAS) te Winschoten berust, zal op een later moment naar het Archief Rijkswerf of het Algemeen Rijksarchief (ARA) te Den Haag verhuizen. Inventarisnummers van deze stukken zijn dientengevolge niet beschikbaar.

Het archiefwerk is verricht door drs E. Vink. De verkenningen van de gebouwen, de analyse van de bouwgeschiedenis aan de hand van de archivalia en de bouwkundige kenmerken van de gebouwen ("bouwsporen") is geschied door drs K. Emmens, M. Enderman, S.B. Frieling, ir J.A. van der Hoeve, ir K. Holstein, ir J. Kamphuis, ir E. Orsel, ir H. Vlaardingbroek en ir L. Wevers. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de rapportage en de samenstelling van de rapporten.

Het onderhavige rapport van gebouw 60 is gemaakt door ir J. Kamphuis, ir E. Orsel en drs K. Emmens. Zonder nadere vermelding zijn de afbeeldingen, zowel foto's als tekeningen, afkomstig van *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* of van *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve*.

BOUWGESCHIEDENIS

Het complexe gebouw 60 bestaat uit een ingewikkeld samenstel van bouwdelen, die in verschillende bouwperioden tot stand zijn gekomen (zie afb. 1). Op deze plaats zal de bouwgeschiedenis aan bod komen gericht op hoofdlijnen, voor een uitgebreidere weergave met bronverwijzing wordt verwezen naar bijlage 1.

Uit archiefonderzoek blijkt dat in 1825 een langwerpige gebouw langs het afscheidingskanaal werd gerealiseerd als zogenaamde mastenmakers en sloepenmakers werkplaats. Het gebouw werd in één lijn geplaatst met de gebouwen 1, 29, 47 en 52 langs de westzijde van het werfterrein en het Afsluitingskanaal. In 1861 werd de functie van het gebouw gewijzigd in een werkplaats tot herstelling van stoomwerktuigen. Hiervoor werden vele deuren gewijzigd in ramen, alle binnenmuren uitgebroken en een aantal standvinken verplaatst. Tegen de zuidelijke eindgevel werd tegelijkertijd een afdeling gebouwd voor de reparatie van stoomketels (zie afb. 1). In 1862 werden in de stoomwerkplaats vijf smidsen met stenen schoorstenen gebouwd (afb. 4). In 1916 werd haaks op het langwerpige gebouw een nieuwe hal met als functie machinewerkplaats of machinebankwerkerij gerealiseerd. De oude bouwmassa uit 1825 wordt door dit nieuwe gebouw doorsneden. Vanwege de vorm kreeg het gebouw de naam 'de Kathedraal' (afb. 7 en 8).

Omstreeks 1935 werden aan de zuidzijde van het complex twee loodsen gebouwd, de voormalige slijperij en de assemblage- en appendagewerkplaats (zie afb. 1). De slijperij is als eerste gebouwd: de huidige oostwand is als buitengevel uitgevoerd. Ten behoeve van deze slijperij werd de ketelmakerij uit 1861 gesloopt, maar de huidige kade geeft nog steeds het beloop aan van dit gebouw; met name de zuidoosthoek tekent zich duidelijk af (zie ook het schetsje op pag. II).

De assemblage werkplaats (de zuidelijke hal), die ook in twee fasen is gebouwd, vormde in deze fase aanvankelijk een grotendeels vrijstaand gebouw (afb. 1). Door de bouw van de appendagewerkplaats (de noordelijke hal) werden de beide werkplaatsen gekoppeld.

In 1937 werd tegen 'de Kathedraal' een nieuw gedeelte in skeletbouw met baksteenvullingen gebouwd, met als functie werkplaats, was- en schaftlokaal en wc's (waarschijnlijk de werkplaats voor bankwerkers).

In 1947 werden aan de oostzijde enkele kantoorruimtes toegevoegd.

In 1951 werd tegen de noordzijde van gebouw 60 een éénlaags kantooruitbreiding gebouwd en tegen de ketelmakerij (gebouw 63) worden gebouw 'A' en 'B' als uitbreiding van de gebouwen der afdeling werktuigbouw gebouwd.

Tussen 1967 en 1969 werd een was- en kleedruimte tussen gebouw 60 en 62 geplaatst.

In de loop der tijd zijn vele kleine indelingswijzigingen uitgevoerd en bescheiden aan- en bijbouwen gerealiseerd. Te noemen is bijvoorbeeld het vervangen in beton (ca. 1982) van de draagconstructie van de twee noordelijke traveeën van de in 1937 gerealiseerde noordelijke aanbouw.

BESCHRIJVING:Algemeen

Gebouw 60 is samengesteld uit verschillende gebouwen en heeft daardoor een zeer complexe structuur. Ter verduidelijking van de beschrijving zullen de onderdelen apart benoemd en behandeld worden. Het complex bestaat uit (zie afb. 2):

- 1) het langwerpige gebouw uit 1825;
- 2) de fabriekshal van de machine-bankwerkerij, genaamd 'de Kathedraal' uit 1916;
- 3) de voormalige assemblage- en appendage-werkplaats uit ca. 1935;
- 4) de aanbouw aan de noordzijde van 'de Kathedraal' uit 1937;
- 5) de aanbouw met kantoren aan de oostzijde uit 1947;
- 6) de gebouwen 'A' en 'B' tussen gebouw 60 en 63 uit 1951;
- 7) het kantoor aan de noordzijde uit 1951;
- 8) de opvulling tussen gebouw 60 en 62 uit ca. 1968.

1) Het langwerpige gebouw uit 1825

Oorspronkelijk had dit gebouw een langgerekte vorm en een tweebeukige opzet, gedekt door een schilddak (afb. 1 en 2). In 1916 is de bouwmassa doorsneden door 'de Kathedraal' en in twee delen gescheiden. Het gebouw in baksteen had van origine een draagconstructie met houten standvinken en een grenen kapconstructie met samengestelde gebinten: een schaarspant en een A-spant (afb. 27). De houten standvinken zijn op één na verdwenen (afb. 26).

De oost- en westgevel (zie afb. 4 en 5) hadden oorspronkelijk een indeling met deuren en alleen op de beide uiteinden van de gevels drie ramen (afb. 5). Om de eentonigheid van de rij deuren te doorbreken was een aantal deuren voorzien van een natuurstenen omlijsting. Vele deuren zijn in 1861 gewijzigd in rondboogvensters (afb. 10).

De deuren en vensters hebben aan de bovenzijde elk een steens rondboog met een natuurstenen sluitsteen (zie afb. 24 en 25). De sluitsteen is voorzien van een diamantkop-ornament. De vensters bestonden oorspronkelijk uit een kozijn met middenstijl en daarin geplaatst een raam met roede-indeling. Op veel plaatsen zijn de vensters later gewijzigd.

Het dak met geprofileerde kroonlijst was oorspronkelijk symmetrisch opgebouwd met in het midden een dakkapel met een rondgebogen dak, geflankeerd door acht dakkapellen met een schildkapje. Door de bouw van 'de Kathedraal' is dit ritme onderbroken.

Het interieur had een tweebeukige opzet met een houten standvinkconstructie (zie afb. 6 en 26). De standvinkconstructie bestond uit stijlen, met daarop een dekbalk in oost-westrichting en daartussen korbelen voor stijfheid. Deze standvinken op gemetselde poeren met natuurstenen dekplaat zijn op één na alle vervangen door ijzeren, veelal samengestelde, kolommen.

In het interieur zijn vele restanten van voormalige functies aanwezig, zoals bijvoorbeeld een kraanbaan voor een smidse en afgeschoten kantoren.

2) 'De kathedraal'

In 1916 werd een deel van het langwerpige gebouw langs het Verbindingskanaal vervangen door een hoge basilikale fabriekshal, die vanwege zijn vorm bekend staat onder de naam: 'de Kathedraal' (afb. 1, 2 en 29). Door de bouw van 'de Kathedraal'

is het oudste bouwdeel uit 1825 doorsneden en in twee delen gescheiden.

Deze driebeukige, twaalf traveeën lange basilikale fabriekshal heeft een ijzeren draagstructuur en bakstenen gevels. De ijzeren draagconstructie bestaat uit geklonken vakwerk-kolommen, die onderling gekoppeld zijn door twee vollewand-liggers (afb. 31). Deze vollewand-liggers dragen de kraanbaan voor de loopkat (gedateerd 1917), de V-spanten met verticale wandstaven van de middenbeuk en de driehoeksspanten van de zijbeuken. De driehoekige lantaarns op zowel de middenbeuk als de beide zijbeuken maken deel uit van de draagconstructie en zijn origineel. De dakbedekking is in de jaren vijftig vervangen door de lichtgewicht huidige betonnen cassettenplaten. Ter plaatse van de opleggingen van de driehoeksspanten in de gevels van de zijbeuken bevinden zich pilasters.

De bakstenen topgevels met verdiepte velden en een klimmend fries met natuursteen elementen hebben van oorsprong een regelmatige vensterindeling met stalen ramen (afb. 29). Deze ramen kenmerken zich door een fijnmazige roedenverdeling. Volgens een ongedateerde tekening (omstreeks 1916 of later?) zou de voorgevel zijn vervangen, maar daarvoor is in de constructie geen enkele aanwijzing gevonden (afb. 7). Ook is er geen spoor gevonden van een eventuele gefaseerde uitvoering. De huidige houten vensters in de voorgevel zijn aangebracht ter vervanging van de oorspronkelijke stalen ramen. De vensters in de achtergevel zijn dichtgezet in verband met een aanbouw. De beide langsgevels (de noord- en zuidgevel) zijn uitgevoerd in baksteen. Deze gevels worden door middel van pilasters onderverdeeld in twaalf traveeën; het merendeel van deze traveeën bevatte oorspronkelijk twee stalen vensters. Hiervan zijn slechts enkele bewaard gebleven, aangezien er vele doorbraken naar de belendende bebouwing zijn gemaakt. Op een aantal plaatsen zijn boven de lateien van de doorgangen nog de restanten van de strekken boven deze vensters zichtbaar.

In enkele traveeën zijn aftekeningen zichtbaar van oorspronkelijke doorgangen. In de noord-westhoek bevindt zich een dichtgezette verbinding met het langwerpige gebouw uit 1825. Deze verbinding wordt afgedekt door een ijzeren portaal, bestaande uit een latei op geklonken samengestelde kolommen; vermoedelijk dateert deze doorgang uit ca. 1916.

De lichtbeuk heeft lintvensters, die oorspronkelijk in kleine ruiten waren verdeeld (nog bewaard gebleven aan de noordzijde - afb. 31). Aan de zuidzijde zijn de ramen vernieuwd, waarbij grotere ruiten zijn toegepast.

3) De zuidelijke aanbouwen uit ca. 1935

De zuidelijke aanbouwen bestaan uit drie delen; de slijperij, de zuidelijke appendagewerkplaats en de noordelijke assemblagewerkplaats (afb. 1, 2 en 18a).

De slijperij is omstreeks 1935 gebouwd, als zelfstandig gebouw tegen de kop van het langwerpige gebouw uit 1825. Daarvoor werd de Ketelmakerij uit 1861 gesloopt: de zuid-oosthoek van dit gebouw tekent zich echter nog altijd af door een kleine sprong in de kade muur.

Het rechthoekige, tweebeukige gebouw bestaat uit vier traveeën. De wanden bestaan uit een ijzeren vakwerkconstructie met baksteen vullingen. De draagconstructie bestaat uit ijzeren vakwerkspanten met zware middenkolommen, die het geknikte zadeldak met de centrale lichtkap dragen. In de beide beuken zijn loopkatten aanwezig, gedateerd 1937.

De westgevel volgt de daklijn van het complexe dak (afb. 32). De oorspronkelijke oostelijke kopwand vormt op dit moment een binnenwand. De stalen vensters in de

zuidgevel zijn in de jaren tachtig van de 20ste eeuw vervangen door kunststof vensters. De oorspronkelijke dakbedekking is in de jaren vijftig van de 20ste eeuw vervangen door lichtgewicht betonnen cassettenplaten.

De vloer is afgewerkt met kops hout, gelegd in een visgraatverband. Het oorspronkelijke smalspoor is in deze hal voor een belangrijk deel behouden gebleven, inclusief de draaischijven (afb. 34). Het smalspoor in deze hal sloot oorspronkelijk aan op een smalspoor over het terrein, waarvan nog slechts enkele restanten behouden zijn.

De aansluitende hal ten oosten van de slijperij (de zuidelijke appendage-werkplaats) heeft een vrijwel identieke constructie als het gebouw van de slijperij (afb. 21). De gevels en de constructie zijn nagenoeg identiek: slechts in details zijn verschillen aan te wijzen, die duidelijk maken dat deze hal iets jonger is dan de slijperij. In beide beuken bevinden zich loopkatten.

Ook hier zijn de oorspronkelijke ijzeren vensters in kunststof vervangen. De verbinding met de aangrenzende hallen aan de noordzijde dateert vermoedelijk uit de jaren tachtig van de 20ste eeuw. Ten behoeve van deze verbinding is een nieuwe betonconstructie aangebracht.

De hallen van de appendage-werkplaats zijn in twee fasen tot stand gekomen, als uitbreiding van de hallen van de slijperij en de (zuidelijke) appendage-werkplaats (afb. 35). Op grond van de constructie nemen wij aan dat de zuidelijk hal ouder is dan de noordelijke hal van de appendage-werkplaats.

De oorspronkelijke constructie van deze beide hallen bestaat uit ijzeren vakwerkgevels met bakstenen vullingen en ijzeren Engelse spanten. Er zijn opmerkelijke verschillen in de constructie van de beide hallen aan te wijzen: de overspanning, de traveemaat en de plaats van de windverbanden. De overspanning van de zuidelijke hal (afb. 35) is groter dan de overspanning van de noordelijke hal. In de zuidelijke hal zijn twee keer zoveel spanten aanwezig. De windverbanden in de zuidelijke hal zijn in het ondervlak van de spanten aangebracht, de windverbanden van de noordelijke hal in het vlak van het dak. In de jaren tachtig van de 20ste eeuw heeft een koppeling plaatsgevonden tussen deze beide hallen en de aangrenzende hallen, waarbij de tussenwanden zijn vervangen door een betonconstructie. De traveemaat van deze betonconstructie wijkt af van de bestaande staalconstructie. In dezelfde periode is de aangrenzende steeg (gesitueerd tussen deze beide hallen en het gebouw uit 1825) overkapt.

4) De noordelijke aanbouwen uit ca. 1937

De vierbeukige aanbouw bestaat uit twee zuidelijke beuken met een staalskelet en twee noordelijke beuken met een betonskelet. Aan de de oostzijde bevindt zich een éénlaagse aanbouw met platdak en bakstenen gevels voor de huisvesting van kantoren (afb. 1, 2, 36 en 37).

De twee zuidelijke beuken hebben één bouwlaag en zijn voorzien van een sheddak constructie in de vorm van een ijzeren vakwerkspant. In de beide beuken is een kraanbaan voor een loopkat aanwezig. De topgevels zijn uitgevoerd in een staalskelet met baksteen vullingen en stalen ramen (afb. 37). De beuk langs 'de Kathedraal' is één travee langer dan de andere beuk. In de extra travee bevindt zich de huidige 'hoofdingang' van gebouw 60.

De twee noordelijke beuken hebben eveneens één bouwlaag en zijn voorzien van een sheddakconstructie in de vorm van betonnen spanten die in het werk gestort zijn. De

betonconstructie draagt tevens de kraanbaan voor de loopkat (gedateerd 1982). De gevels zijn uitgevoerd in een betonskelet met baksteenvullingen en -klamp.

5) De aanbouw aan de oostzijde uit 1947

In 1947 is een smalle strook bebouwing tegen de noordelijke aanbouw van ca. 1935 geplaatst (afb. 1 en 2). Het betreft een éénlaags gebouw met een plat dak en gemetselde gevels. In 1968 is de aanbouw gewijzigd.

6) De zuid-oostelijke aanbouwen uit 1951: gebouw 'A' en 'B'

De in betonskeletbouw uitgevoerde aanbouwen met bakstenen gevels, bestaan grotendeels uit twee bouwlagen, voor een deel ook uit drie bouwlagen (afb. 1, 2, 11 en 12).

Gebouw 'A' bestaat uit drie hoofdbeuken en een smalle beuk. In de middenbeuk is een grote vide opgenomen (afb. 43) en over het geheel zijn betonnen sheddaken aangebracht.

Het driebeukige gebouw 'B' heeft deels een platdak en deels een betonnen sheddakconstructie (afb. 13 en 14).

De gemetselde gevels van beide gebouwen hebben een regelmatige indeling en een overstekende dakrand boven een fries (afb. 40). De zuidwesthoek van gebouw A is uitgevoerd met een staande tand (afb. 41). Dit is zo uitgevoerd omdat er plannen bestonden het gebouw in westelijke richting uit te breiden (afb. 11).

7) De noordelijke aanbouw uit 1951

In 1951 is aan de noordzijde van het langwerpige gebouw uit 1825 een rechthoekig één bouwlaag hoog gebouwtje met platdak gebouwd (afb. 1, 2, 10 en 8). De gevel is uitgevoerd in baksteen in Vlaams verband en heeft een verhoogde kroonlijst met geprofileerde sobere accenten.

8) De was- en kleedruimte

De rechthoekige was- en kleedruimte van één bouwlaag bestaat uit twee beuken, is vijf traveeën diep en heeft een platdak (afb. 1 en 2). De sobere gemetselde gevels zijn voorzien van houten ramen en een toegangsdeur. De dakconstructie bestaat uit stalen I-profielen, waarop lichtgewicht betonnen platen liggen. De jongere draagconstructie is in 1968 in beton vernieuwd.

WAARDERING:

1) Stedebouwkundige waarde:

De twee delen van het langgerekte gebouw uit 1825 hebben een grote stedebouwkundige waarde, omdat ze deel uitmaken van de westelijke begrenzing van de Oude Rijkswerf, bestaande uit de vroeg 19de-eeuwse gebouwen 1, 28, 29, 47, 52 en 60. Ondanks de doorsnijding door 'de Kathedraal' vertonen beide gedeelten van het gebouw een sterke samenhang, die op de gelijkvormigheid van de beide bouwmassa's, de architectonische indeling en detaillering, en het materiaalgebruik berust.

De 'Kathedraal' heeft stedebouwkundige waarde door de hoge basilikale bouwmassa, die een belangrijk herkenningspunt op het terrein vormt.

De bouwmassa aan de zuidzijde en oostzijde (werfzijde) van gebouw 60 heeft door de vele aanbouwen, invullingen en wijzigingen een verbrokkeld beeld, waardoor de stedebouwkundige waarde aan die zijde indifferent is.

2) Architectuur- en bouwhistorische waarde:

- 1) De twee delen van het langwerpige gebouw uit 1825 zijn van architectuurhistorisch belang vanwege de bouwmassa en de gevelarchitectuur in een sobere neo-classicistische 'Rundbogenstil'. Deze waarden worden ondersteund door de architectonische samenhang met de gebouwen 1, 28, 29, 47, 52 en 60, die in dezelfde stijl zijn uitgevoerd.
- 2) 'De Kathedraal' uit 1916 is van architectuur- en bouwhistorisch belang als een belangrijk voorbeeld van industrie-architectuur uit het begin van de 20ste eeuw. De ijzeren draagconstructie weerspiegelt zich in de architectuur van de gevels en de daken. De bakstenen voorgevel heeft een representatieve vormgeving, die in geleding en materiaalgebruik goed aansluit op de architectuur van de flankerende delen van het langwerpige gebouw uit 1825. Ook de achtergevel heeft een representatieve vormgeving, die thans nauwelijks zichtbaar is vanwege de jongere aanbouwen.
- 3) De werkplaatsen uit ca. 1935 aan de zuidwestzijde hebben een sobere vormgeving en detaillering, en een eenvoudige destijds vaak toegepaste constructie, die geen zelfstandige architectuur- of bouwhistorische waarden vertegenwoordigen.
- 4) De noordelijke aanbouwen uit 1937 hebben een sobere vormgeving en detaillering, en een eenvoudige destijds vaak toegepaste constructie, die geen zelfstandige architectuur- of bouwhistorische waarden vertegenwoordigen.
- 5) De aanbouw met kantoren uit 1947 heeft een sobere vormgeving en detaillering, en een eenvoudige destijds vaak toegepaste constructie, die geen zelfstandige architectuur- of bouwhistorische waarden vertegenwoordigen.
- 6) De gebouwen 'A' en 'B' uit 1951 hebben een sobere vormgeving en detaillering, en een eenvoudige destijds vaak toegepaste constructie, die geen zelfstandige architectuur- of bouwhistorische waarden vertegenwoordigen.
- 7) De aanbouw uit 1951 tegen de noordelijke kopgevel van het bouwdeel uit 1825 heeft een sobere en traditionalistische architectuur, die goed past bij de neo-classicistische gevelbehandeling.

- 8) De was- en kleedruimte aansluitend op gebouw 62 heeft een sobere vormgeving en detaillering, en een eenvoudige destijds vaak toegepaste constructie, die geen zelfstandige architectuur- of bouwhistorische waarden vertegenwoordigen. De noordgevel is onderdeel van gebouw 62 (zie het betreffende rapport).
- 3) Historische waarde:
- 1) Het langwerpige gebouw uit 1825 heeft historische waarde, omdat het tot de eerste opzet van de Oude Rijkswerf behoort.
 - 2) 'De Kathedraal' uit 1916 is van historisch belang, omdat het gebouw een duidelijke illustratie vormt van de schaalvergroting in de werkzaamheden op de Oude Rijkswerf, die in het begin van de 20ste eeuw inzette.
 - 3) De zuidelijke hallen uit ca. 1935 hebben een geringe historische waarde in de ontwikkeling van de Oude Rijkswerf.
 - 4) De noordelijke hallen uit 1937 hebben een geringe historische waarde in de ontwikkeling van de Oude Rijkswerf.
 - 5) De aanbouw met kantoren uit 1947 heeft geen historische waarde.
 - 6) De gebouwen 'A' en 'B' uit 1951 hebben een geringe historische waarde in de ontwikkeling van de Oude Rijkswerf.
 - 7) De aanbouw uit 1951 tegen de noordelijke kopgevel van het bouwdeel uit 1825 heeft geen historische waarde.
 - 8) De was- en kleedruimte heeft geen historische waarde.
- 4) Gaafheid:
- 1) Grote delen van de bouwmassa, gevelindeling en de kapconstructie van het langwerpige gebouw uit 1825 zijn bewaard gebleven. De 19de-eeuwse wijzigingen van de oorspronkelijke deuren in vensters zijn geschied in de geest van het oorspronkelijke ontwerp en zijn niet als wezenlijke aantasting van de gaafheid van de gevels te beschouwen. De doorsnijding door de 'Kathedraal' vormt een wezenlijke wijziging van het gebouw, maar wordt niet als storend ervaren omdat de samenhang van de twee delen van het gebouw nog goed herkenbaar is.
 - 2) De constructie en gevels van 'de Kathedraal' zijn vrijwel geheel gaaf, afgezien van enige wijzigingen in de vensters, de dichtzetting van een aantal vensters en deuren, en het aanbrengen van een reeks doorbraken naar de aangrenzende gebouwen.
 - 3) De bouwmassa en draagconstructie van de zuidelijke aanbouwen uit ca. 1935 zijn grotendeels gaaf, behoudens de later aangebrachte doorgangen naar de naastgelegen gebouwen. Met name de vloerafwerking met kops houten en grote delen van het smalspoor zijn behouden.
 - 4) De bouwmassa en draagconstructie van de noordelijke aanbouwen uit 1937 zijn grotendeels gaaf, behoudens de later aangebrachte doorgangen naar de naastgelegen gebouwen.
 - 5) De aanbouw met kantoren uit 1947 is in 1968 gewijzigd.
 - 6) De bouwmassa en draagconstructie van de gebouwen 'A' en 'B' zijn grotendeels gaaf, behoudens de later aangebrachte doorgangen naar de naastgelegen gebouwen.

- 7) De noordelijke aanbouw uit 1951 tegen het bouwdeel uit 1825 is vrijwel gaaf. Alleen het interieur is gewijzigd.
- 8) De was- en kleedruimte uit 1951 is grotendeels gaaf.

De twee delen van het langwerpige gebouw uit 1825 en 'de Kathedraal' hebben grote monumentale waarde.

De zuidelijke aanbouwen uit ca. 1935 en de noordelijke aanbouw uit 1951 tegen het bouwdeel uit 1825 hebben een beeldondersteunend karakter en hebben daardoor enige monumentale waarde.

De noordelijke aanbouwen uit 1937 en de gebouwen 'A' en 'B' uit 1951 zijn karakteristiek, maar hebben een indifferente monumentale waarde.

De aanbouw met kantoren uit 1947 en de was- en kleedruimte hebben geen monumentale waarde.

ADVIES:

- 1) Het langwerpige gebouw (1825):
 - behoud en herstel van de twee delen van dit gebouw;
 - behoud en herstel van de authentieke draag- en kapconstructie;
 - behoud van de gevels, waar nodig met herstel van de originele indeling in venster-assen. het is echter ongewenst om de (19de-eeuwse) wijzigingen van deuren in vensters weer ongedaan te maken.
- 2) 'De Kathedraal' (1916):
 - integraal behoud en herstel van het rechthoekige basilikale gebouw;
 - behoud en waar nodig herstel draag- en kapconstructie;
 - behoud van de gevels. Bij herstel moeten de originele vensters, ramen en raamindeling de leidraad vormen.
- 3) De zuidelijke aanbouwen (ca. 1935):
 - op monumentale gronden kan behoud overwogen worden.
- 4) De noordelijke aanbouwen (1937):
 - op monumentale gronden is behoud niet noodzakelijk.
- 5) De aanbouw met kantoren (1947):
 - op monumentale gronden is behoud niet noodzakelijk.
- 6) De zuid-oostelijke aanbouwen (1951), gebouw 'A' en 'B':
 - op monumentale gronden is behoud niet noodzakelijk.
- 7) De noordelijke aanbouw (1951):
 - op monumentale gronden kan behoud overwogen worden.
- 8) De was- en kleedruimte (1968):
 - op monumentale gronden is behoud niet noodzakelijk.
 - De noordgevel is onderdeel van gebouw 62.

BIJLAGE 1**Bouwgeschiedenis en bronnenmateriaal van gebouw 60, door drs E. Vink.**Bouwgeschiedenis:

Gebouw 60 werd in 1825 aanbesteed, en wel als gebouw nr. 17 dat een mastenmakers- en sloepenmakers werkplaats zou bevatten. Bij het gebouw hoorden mast- en sloepellingen die uitkwamen op het Afsluitingskanaal aan de zuidzijde van de Oude Rijkswerf. (Zie afb. 5 en 6 van het rapport Oude Rijkswerf, Historisch overzicht en groenvoorziening.)

In 1860 werden activiteiten van de masten- en sloepenmakerij verplaatst naar enkele voormalige kanonneerbootkappen aan de noordzijde van de Oude Rijkswerf (gebouw 3). Het ging hierbij om de opslag van gezaagd hout. De mastenmakerij zou verhuizen naar de naastgelegen mastenloods (gebouw 63).¹⁾

Gebouw 60 kreeg namelijk een andere bestemming. Het werd een "werkplaats tot herstelling van stoomwerktuigen". Aan de zuidelijke eindgevel van het gebouw werd in 1861 een afdeling gebouwd voor de reparatie van stoomketels: de "ketelmakerij" (ook gebouw 60). Ontwerper was de ingenieur van Waterstaat, tevens machinist en onderofficier J. Strootman, die in de beginfase werd bijgestaan door de civiel ingenieur Bosscha.²⁾

Het uit 1861 daterende bestek van de inrichting van de stoomwerktuigplaats is bewaard gebleven. Alle binnenmuren van de voormalige masten- en sloepenmakerij werden uitgebroken, er werden een paar standvinken verplaatst en verder werden 38 deuren uitgebroken. In 34 openingen werden ijzeren ramen geplaatst, de overige vier werden dichtgemetseld (afb. 4).³⁾

Tijdens de grondwerkzaamheden voorafgaande aan de verbouwing werden behoorlijke gebreken geconstateerd aan de fundering van de standvinken en muren (afb. 6). Deze situatie moest onmiddellijk ongedaan worden gemaakt, omdat aan de standvinken de assen van de te plaatsen draaibanken bevestigd zou worden.⁴⁾ Een en ander betekende dat in 1861 een extra post voor onvoorziene werken opgevoerd werd.

Het nieuw te bouwen gebouw tot reparatie van stoomketels aan de zuidzijde van gebouw 60 (toen gebouw 17) kreeg volgens het bestek uit 1861 een lengte van 27 el (1 el = 1 m) en een breedte van 22 el (afb. 4). De westgevels van gebouw nr. 60 en deze stoomwerkplaats kwamen op één lijn. In een eerdere versie van het bouwplan had

- 1) ARW, bestekken, 1860: begrotingen.
- 2) ARA, Gewoon Verbaal-archief ministerie van Marine, Indices, 3992: 1860, 10 nov. nr. 42, 2 juni nr. 72, 11 juli nr. 35, 31 juli nr. 36 en 25 aug. nr. 67 en 11 sept. nr. 38.
- 3) ARW, bestekken, 1861; het gaat om: bestek nr. 1 wegens het inrichten van gebouw nr. 17 tot werkplaats tot herstelling van stoomwerktuigen en het maken van een werkplaats aan het zuidelijke uiteinde van dit gebouw tot reparatie van stoomketels, met tekening.
- 4) ARA, Gewoon Verbaal-archief van het Ministerie van Marine, verbaal 2300: 1861, 5 maart nr. 17 met bijbehorende tekening.

Strootman hier andere gedachten over. Hij wilde de stoomketelmakerij aan de oostzijde van het stoomwerktuiggebouw plaatsen, maar dit kon de goedkeuring van zijn superieuren niet wegdragen. Hij verplaatste het gebouw daarop naar de zuidzijde. Om ruimte te bieden aan de stoomwerkplaats, diende de helling die zich ten zuiden van gebouw 60 bevond te worden opgeruimd, evenals een stuk van de beschoeiing. Tussen de beide gebouwen zou een afstand van 4 el overblijven, die door een vlak dak overdekt werd. Twee "ringmuren" vormden daarnaast nog de verbinding tussen de gebouwen. Onder de zuidgevel en onder delen van de oost- en westgevel moesten 'bazaltmuren' gemetseld worden.⁵⁾

In de stoomwerkplaats werden in 1862 vijf smidsen geplaatst met gemetselde schoorstenen en in de ketelmakerij drie smidsen, die hun rook afvoerden door één ijzeren pijp.⁶⁾

In de ketelmakerij bevonden zich grote schuifdeuren, zo blijkt uit enkele onderhoudsbestekken uit de jaren zestig en tachtig van de 19de eeuw.⁷⁾ Het onderhoudsbestek uit 1887 vermeldt bovendien dat het gebouw toegankelijk was via een loopbrug over het Afsluitingskanaal en dat onder de draagbalk van de noordwestgevel een gegoten ijzeren kolom werd geplaatst, met twee gegoten ijzeren armen, op een gemetselde penant.

In 1915 werd de schoorsteen met het bijbehorende gebouwtje bij de stoomwerkplaats weggebroken. Waarschijnlijk ging het hier om de gloeioven die op de plattegrond van 1911 voorkomt.⁸⁾

In 1916 realiseerde men aan de oostzijde van gebouw 60 een nieuwe vleugel, die tahsn 'de Kathedraal' genoemd wordt (afb. 7 en 8). Het ging om de "machinewerkplaats" of machinebankwerkerij, lang, gemeten vanuit de oostgevel van de stoomwerkplaats, 46.73 m en breed 19.60 m.⁹⁾ Het gebouw werd volgens het bestek voorzien van smeedijzeren ramen en 5 m hoge schuifdeuren in de oostgevel. Een liergebouwtje dat in de weg stond werd weggebroken en elders opgebouwd. Verder moest een gedeelte van een voormalige sleephelling aan het Afsluitingskanaal worden weggebroken.¹⁰⁾

Later werd aan de zuidzijde van de machinewerkplaats nogmaals een oude helling gedicht.¹¹⁾ Bij dezelfde gelegenheid werd in 1934 de oude houten beschoeiing aan de zuidzijde van de machinewerkplaats vervangen door een kademuur, die aansloot op de ronde hoek van de oude ketelmakerij en een grondkerende muur langs de sleephelling. In een uit 1937 daterend bestek wordt de bouw van een nieuw gedeelte tegen de bankwerkerij gespecificeerd. Het ging om een skeletbouw met vakwerkbemetselingen

5) ARW, bestekken, 1861; ARA, Gewoon Verbaal-archief Marine, Indices, 3992: 1860.

6) ARW, bestekken, 1862.

7) ARW, bestekken, 1867 en 1887.

8) ARW, bestekken, 1915, en plattegrond 1911.

9) De opgegeven lengte van 46,73 m betreft het gedeelte van 'de Kathedraal' dat ten opzichte van het oudste bouwdeel zich ten oosten daarvan bevindt. (Het westelijke deel, ter plaatse van een deel van het oudste gedeelte van gebouw 60, is wellicht iets later gerealiseerd, alhoewel de loopkat uit 1917 aangeeft dat er vermoedelijk toch sprake is van één bouwcampagne met twee bouwplannen [afb. 2A].) De opgegeven breedte van 19,6 m klopt daarentegen niet, dit moet ca. 30 m zijn.

10) ARW, bestekken, 1916.

11) ARW, bestekken, 1934.

ten behoeve van een werkplaats met aangebouwd gedeelte voor was- en schaftlokaal met WC's.¹²⁾

In een bestek uit 1939 in verband met bestratingen, railstellingen en dekzerken voor de montagewerkplaats van de afdeling Werktuigbouw, is sprake van het afhakken van de oude betonnen funderingsmuur van de voormalige ketelmakerij aan de zuidkant van de montagewerkplaats. Deze montagewerkplaats stond ten oosten van gebouw 60. Waarschijnlijk doelt dit bestek op gebouw 62 (zie aldaar).¹³⁾

Het gedeelte van gebouw 60 daterend uit het begin van de 19de eeuw, dat als gieterij in gebruik was, werd in 1946 gemoderniseerd door vijf houten moerbinten, stutten, strekankers en de transportbaan balken met toebehoren te vervangen door vijf ijzeren binten en kolommen op betonnen fundering.¹⁴⁾

In 1947 zijn de gebouwen op de zuidwesthoek van de Oude Rijkswerf rigoreus aangepakt. De grote en kleine bankwerkerij (= het oude gebouw 60 en 'de Kathedraal') zijn bij die gelegenheid onder één dak gebracht met nieuw te bouwen kantoren, wasplaatsen en toiletten, die tegen de oostzijde van de magazijnen en de zuidgevel van de machine-bankwerkerij verschenen.¹⁵⁾ Hier zetelde de afdeling Werktuigbouw.

In 1951 en 1952 werd het gedeelte tussen gebouw 60 en gebouw 63 (de nieuwe ketelmakerij) volgebouwd. Er verschenen een aanbouw van, om precies te zijn, 23.86 m bij 35.10 m aan de ketelmakerij, die aansloot op de eveneens nieuw gebouwde zolder van de ketelmakerij (gebouw A) en een magazijn voor gereedschappen (gebouw B), met als afmetingen 29.45 x 13.70 m.¹⁶⁾

In 1952 was ook de kant aan het Afsluitingskanaal aan de beurt. De afdeling Werktuigbouw kreeg hier een nieuwe kantooruimte.¹⁷⁾ Verder verrees tegen de oostzijde van gebouw 60 een uitbreiding tegen het gebouw van de machinebankwerkerij, bestaande uit een werkplaats met een aangebouwd gedeelte voor schaft- en waslokaal met WC.¹⁸⁾

12) ARW, bestekken, 1937.

13) ARW, bestekken, 1939.

14) ARW, bestekken, 1946.

15) ARW, bestekken, 1947.

16) ARW, bestekken, 1951 en 1952.

17) ARW, bestekken, 1952.

18) ARW bestekken, 1952.

Bronnenmateriaal● ARW, bestekken, 1860:

Begroting van het arbeidsloon en gedeeltelijke leverantie van materialen benodigd voor het maken van een mastenmakerij, bergplaats voor gezaagde houtwaren en een slachterij.

De mastenmakerij komt in 1/4 gedeelte van de mastenloods.

Het gezaagde hout komt in enkele kanonneerbootkappen.

Begroting van kosten van het arbeidsloon voor het overbrengen van de mastenmakerij naar de mastenloods, het maken van bergplaatsen voor en het overbrengen van gezaagde houtwaren, ijzerwerk, mallen, modellen en het overbrengen van de slachterij naar het torengedebouw.

● ARW, bestekken, 1861:

Bestek nr. 1 wegens het inrichten van gebouw nr. 17 tot werkplaats tot herstelling van stoomwerktuigen en het maken van een werkplaats aan het zuidelijke uiteinde van dit gebouw tot reparatie van stoomketels, met tekening (gekopieerd).

Het inrichten van gebouw 17 tot werkplaats voor stoomwerktuigen: de aannemer breekt alle binnenmuren en binnenbetimmeringen weg, verplaatst twee standvinken, ruimt de standvink in het ketelhuis op, evenals de zolder boven het ketelhuis, waar de kinderbalken zullen worden afgezaagd.

38 deuren worden uitgedoken. In 34 aldus ontstane openingen zullen ijzeren lichtramen worden gesteld, de overige vier worden gedicht. Vervolgens maakt de aannemer de ketelbemseling. In deze bemseling en in de buitenmuur openingen voor het vegen van de rookgangen. In de tekenzaal, bureau, modelmakerij en privaten worden houten vloeren gelegd.

Overigens in het gebouw klinkers, behalve in de stelplaats en de koperslagerij: daar zuiver zand. Twee trappen gesteld: naar de modelzolder en naar de zolder boven de stelplaats.

Het gebouw tot reparatie van stoomketels wordt lang 27 el, breed 22 el en komt ten zuiden van gebouw nr. 17, zodanig dat tussen beide een afstand van 4 el overblijft. De westelijke gevels van de gebouwen staan in één lijn.

Daartoe moet de helling die zich ten zuiden van gebouw nr. 17 bevindt worden opgeruimd, evenals een stuk van de beschoeiing. Onder de zuidelijke gevel wordt 28.50 el en aansluitend onder de oostelijke en westelijke gevel onder de middenmuur worden ieder 7.50 el lange bazaltmuren gemetseld. Deels daarop wordt het muurwerk gemetseld. Verder: fundering voor de smidsvuren.

In elk van de zuidgevels en in de noordoostgevel komen 2 stel deuren met halfronde bovenramen. In de noordwestgevel 1 stel.

Dakbedekking: verzinkt gegolfd ijzer met 12 gegoten ijzeren ramen.

De aansluiting van de ketelmakerij aan gebouw nr. 17 bestaat uit twee ringmuren in het verlengde van de westgevel en van de middenmuur, met deuren. De ruimte tussen de gebouwen wordt gedekt met een vlak dak met 8 eiken ramen.

● ARW, bestekken, 1862:

Bestek nr. 2 tot het maken van acht smidsen, met het aanbrengen van 10 blaasbalgen en blaaspijpen, het maken van een schoorsteenloop, van zeven schoorstenen, van een kopersmeltvuur met schoorsteen, een kopersoldeervuur met schoorsteen, etc., één en ander in de stoomwerkplaats, ketelmakerij, 2 april 1862.

De werkzaamheden bestaan uit het maken van acht smidsen: vijf in de stoomwerkplaats en drie in de ketelmakerij, de vijf hebben ieder kappen en gemetselde schoorstenen, de drie één ijzeren afvoer.

● ARW, bestekken: 1866

Begroting van kosten wegens het doen van enige werkzaamheden in en bij de stoomwerkplaats.

Het roosterwerk van de stelplaats in de werktuigmakerij wordt opgeruimd, de palen uitgetrokken, bestrating opgenomen. Er worden 49 schroefpalen in de grond gedraaid en een roosterwerk gelegd.

Verder werkzaamheden aan de stoof bij de gieterij, met ijzeren schuif- en draaideuren.

● ARW, bestekken, 1867:

Begroting van kosten van het doen van enige werkzaamheden in en bij de stoomwerkplaats en ketelmakerij.

In het achterland bij de gewezen polderbrug met een hek af te sluiten (=?). De grote schuifdeuren worden hersteld, aanbrengen van twee grote regenbakken bij de beide werkplaatsen.

In de smederij worden twee nieuwe raamkozijnen in de buitenmuren gemaakt, met grenen tuimelramen, en 16 gietijzeren dakramen.

● ARW, bestekken, 1887:

1887

Onderhoudsbestek gebouwen:

vernieuwing van de twee stel schuifdeuren in de zuidgevel van de ketelmakerij. Drie smidsvuren vernieuwd. Herstel van de loopbrug aan de oostzijde van dit gebouw.

Tot steun onder de draagbalk van de noordwestgevel wordt een gegoten ijzeren kolom geplaatst, waaraan twee gegoten ijzeren armen, op een gemetselde penant.

● ARW, bestekken, 1915:

Stoomwerkplaats: de gemetselde schoorsteen nabij de stoomwerkplaats met het daartegen geplaatste huisje worden weggebroken.

● ARW, bestekken, 1916:

Bestek: het bouwen van een nieuwe machinewerkplaats tegen de tegenwoordige stoomwerkplaats.

Lang, gemeten vanuit de oostgevel van de stoomwerkplaats: 46.73 m, breed 19.60 m. Het tegenwoordige liergebouw wordt weggebroken en elders opgebouwd. Afmetingen: 6.05 x 6.30 m.

Een gedeelte van een voormalige helling moet worden weggebroken. Smeedijzeren ramen. Vijf m hoge schuifdeuren in de oostgevel.

● ARW, bestekken, 1931:

Bestek: o.a. het vernieuwen van een gedeelte kaaimuur voor de machinewerkplaats: een bazalten kaaimuur wordt gemaakt en een oud stenen gebouwtje afgebroken.

● ARW, bestekken, 1934:

Bestek: het vernieuwen van een kademuur en grondkerende muur i.v.m. het dichteren van een oude helling en daarmee in verband staande werkzaamheden aan de zuidzijde van de machinewerkplaats.

De oude houten beschoeiing aan de zuidzijde van de machinewerkplaats wordt vervangen door een kademuur, die aansluit op de ronde hoek van de oude ketelmakerij en een grondkerende muur langs de sleephelling. De oude helling wordt gedicht.

● ARW, bestekken, 1937:

Bestek: uitbreiding skeletbouw tegen de machinebankwerkerij, bestaande uit een werkplaats met aangebouwd gedeelte voor was- en schaftlokaal met WC's.

Bestek: maken van betonfundaties, vloeren, vakwerkbemetselingen, binnenbetimmeringen met bijbehorende werken voor twee te bouwen loodsen op een terrein achter de stoomwerkplaats.

Het gaat om een uitbreiding van twee ijzeren loodsen van Werktuigbouw.

● ARW, bestekken, 1939:

Bestek: het maken van dekzerken, bestratingen, railstellingen en betonwerk t.b.v. de montagewerkplaats voor de afdeling Werktuigbouw.

Daarvoor moet de oude betonnen fundatiemuur van de voormalige ketelmakerij, aan de zuidzijde van de montagewerkplaats, tot gemiddeld 0.30 m beneden de bovenkant van de dekzerk worden afgehaakt.

- ARW, bestekken, 1940:

Het vernieuwen van de bimsbetondekking op de ketelmakerij en stoomwerkplaats (bomschade 16 aug. 1940).

- ARW, bestekken, 1946

Bestek: het vervangen van de houten binten, stutten en strekankers in de gieterij door ijzeren binten en kolommen en verder daarmee in verband staande werkzaamheden.

Het gaat om het verwijderen van vijf houten moerbinten met stutten, trekankers, de transportbaan balken en toebehoren. Daarvoor in de plaats komen vijf ijzeren binten met kolommen op betonnen fundering.

- ARW, bestekken, 1947:

Bestek: het uitvoeren van voorzieningen in de grote en kleine bankwerkerij en de magazijnen van de afd. Werktuigbouw, zodat het gehele complex één ruimte wordt, benevens het bijbouwen van kantoren, wasplaatsen en toiletten met bijkomende werken.

De kantoren, wasplaatsen en toiletten worden tegen de oostgevel van de magazijnen gebouwd en tegen de zuidgevel van de machinebankwerkerij. Bimsbetonnen daken.

- ARW, bestekken, 1948:

Bestek: het maken en aanbrengen van twee lichtkappen op de bijeengetrokken gebouwen der afdeling werktuigbouw.
(het bestek zelf is niet aanwezig)

- ARW, bestekken, 1951:

Bestek: het maken van een fundering met skeletopbouw, vloeren enz. ca. 1150 m³ gewapend beton met bijkomende werken voor de uitbreiding van de gebouwen van de afd. Werktuigbouw.

Het gaat om de gebouwen A en B op een terrein ten westen van de ketelmakerij. Gebouw A omvat de te maken zoldering in de ketelmakerij en een aanbouw aan de ketelmakerij, bestemd voor uitbreiding van de bankwerkerij met trappenhuis, toiletten etc. Gebouw B omvat het gereedschapsmagazijn met diverse afdelingen.

- ARW, bestekken, 1952:

Bestek: uitbreiding kantooruimte voor de afd. Werktuigbouw.

Met tekening. Langs het afsluitingskanaal, tussen de bureaux werktuigbouw en magazijn 5, smederij. Plat dak.

- ARW bestekken, 1952:

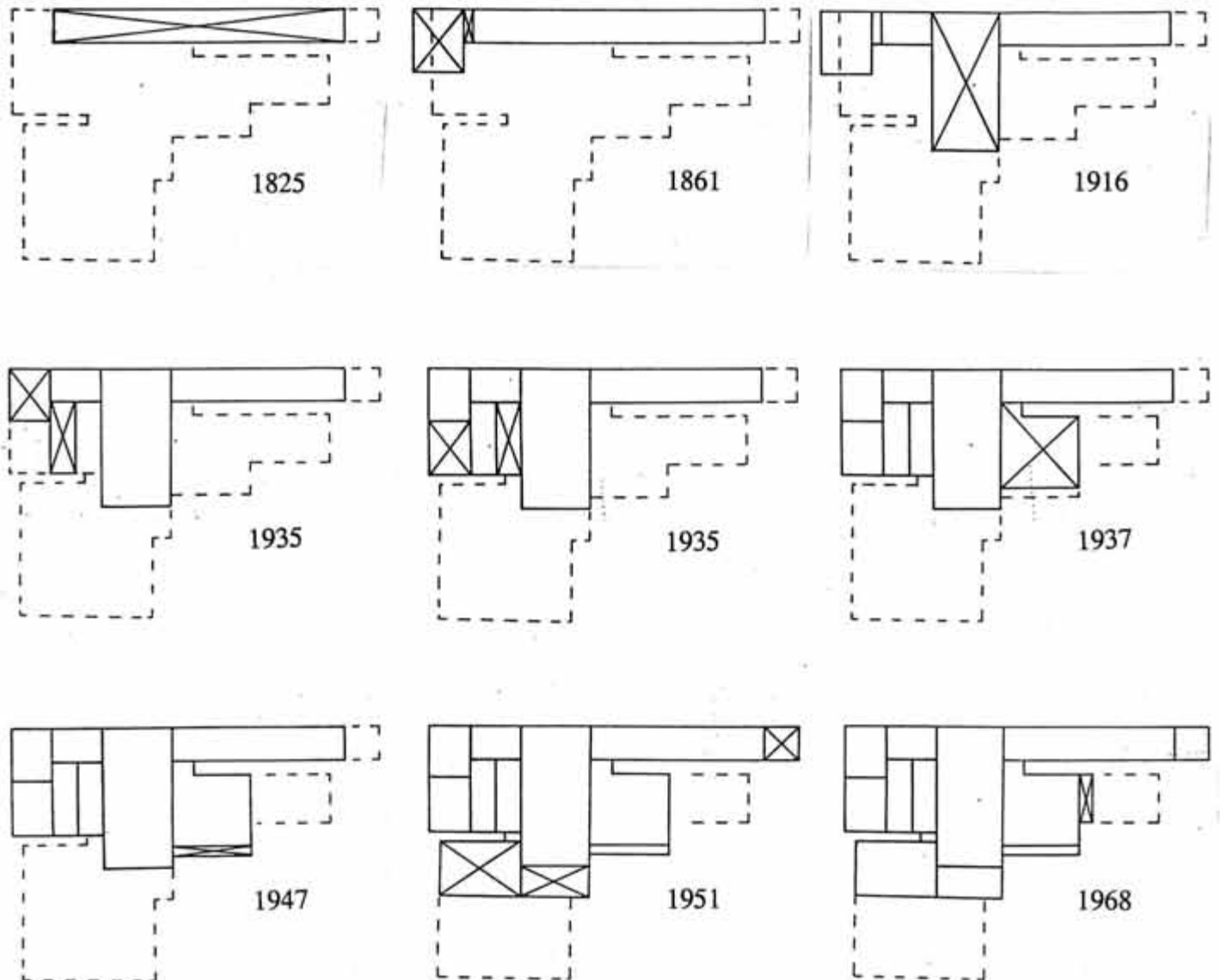
Bestek: het maken van betonfundaties, vloeren, vakwerkbemetselingen, binnenbetimmeringen met bijbehorende werken voor een uitbreiding tegen de machinebankwerkerij, bestaande uit een werkplaats met een aangebouwd gedeelte voor schaft- en waslokaal met WC.

- ARW, bestekken, 1952:

Bestek: het afbouwen van de uitbreiding van de gebouwen van de afd. Werktuigbouw.

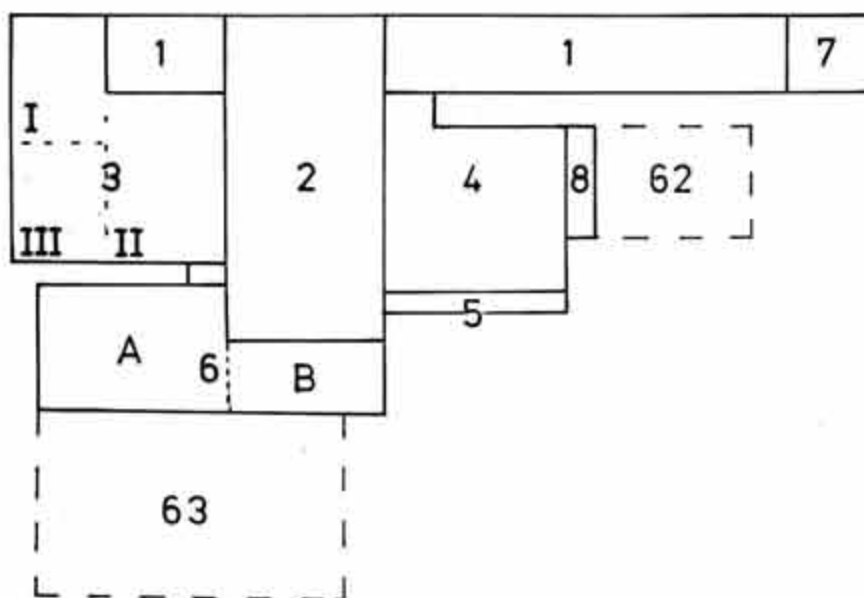
Gebouw A: aanbouw tegen de ketelmakerij, afmetingen: 23,86 m x 35,10 m. Gebouw B: 29,45 x 13,70 m.

1986: renovatie gevel van de machinebankwerkerij (gebouw 60): tekeningen uit Archief Bestuursdienst Den Helder, 4004: reparatie gevel en aanbrengen van een nieuwe deur. Dit bestek is niet uitgevoerd.

Afb. 1 Schetsmatige ontwikkeling van gebouw 60.

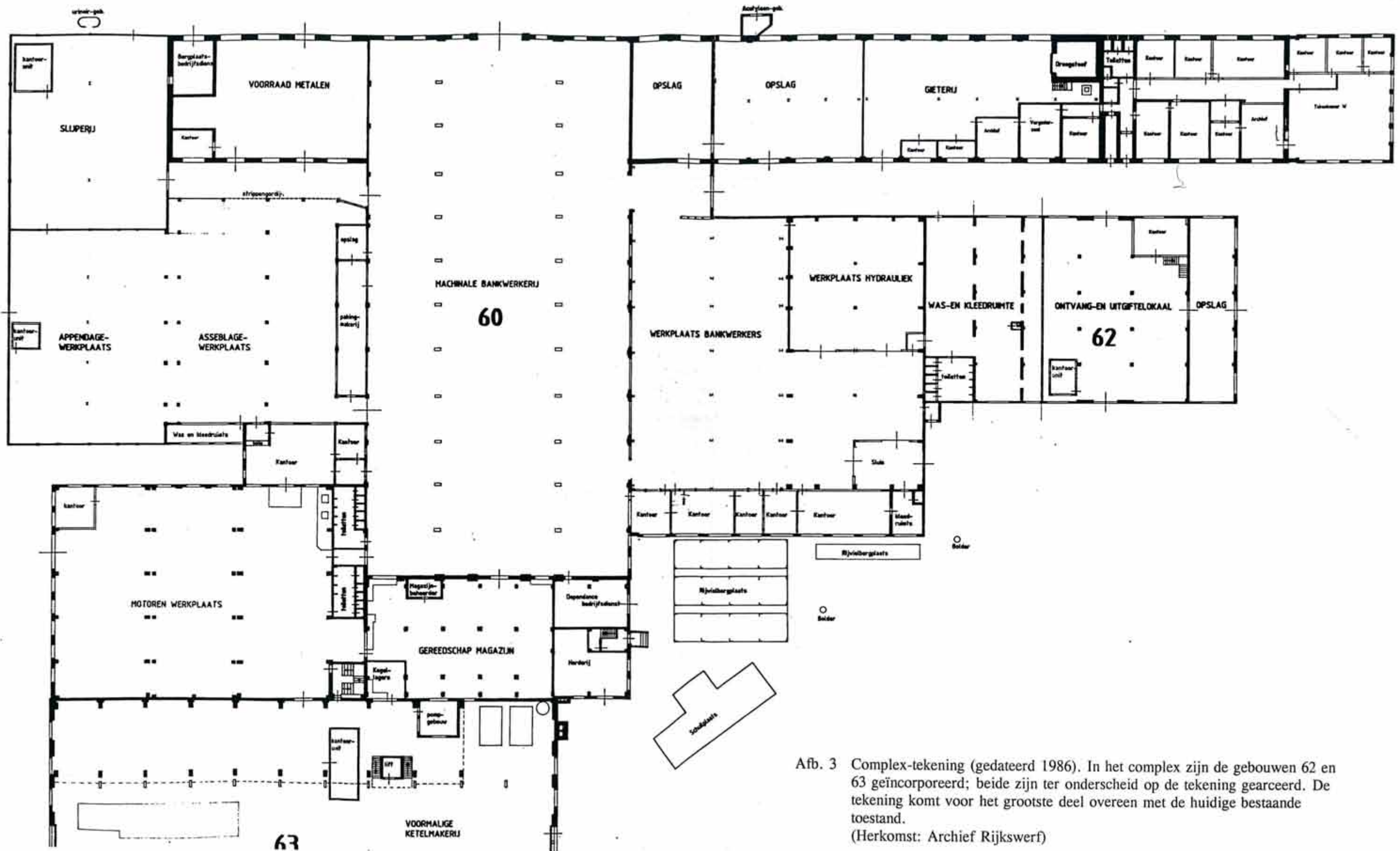
- 1825: bouw van de 'Mastenmakers en Sloepenmakers werkplaats';
- 1861: aanbouw 'Ketelmakerij';
- 1916: bouw van 'de Kathedraal';
- 1935: vervanging van de Ketelmakerij door de Slijperij en bouw van één hal van de assemblagewerkplaats;
- 1935: bouw van appendagewerkplaats en tweede hal van de assemblagewerkplaats;
- 1937: aanbouw werk- en wasplaats aan de noordzijde;
- 1947: aanbouw kantoorruimte;
- 1951: aanbouwen aan de oostzijde: gebouw 'A' en 'B'; de geplande uitbreiding van gebouw 'A' is niet uitgevoerd;
- 1968: aanbouw wasruimte.

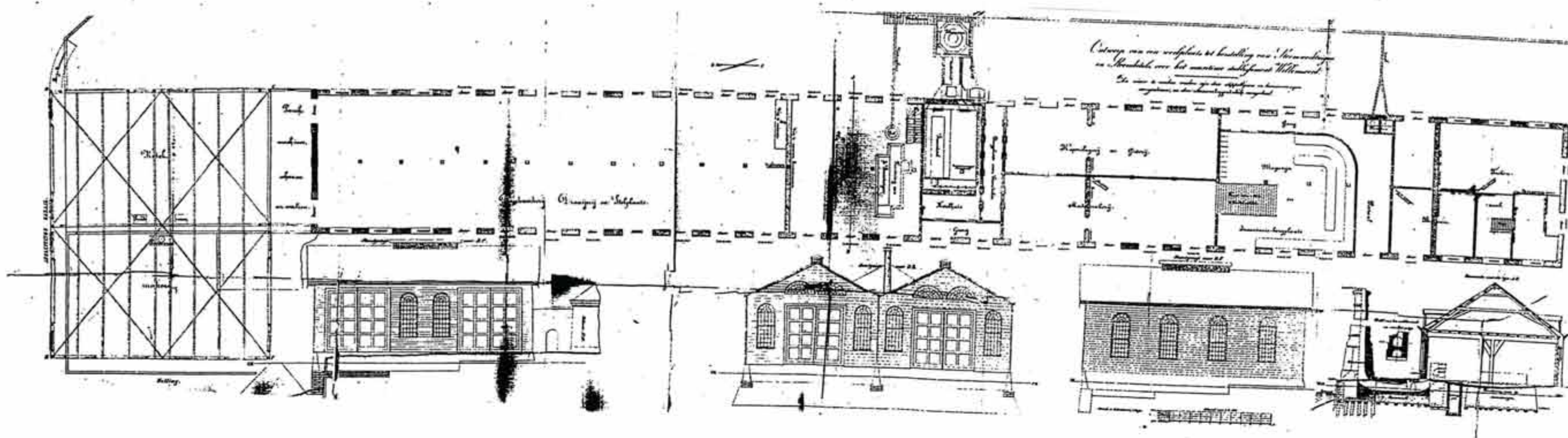
Afb. 2 Aanduiding van de verschillende bouwvolumes.

Het complex bestaat uit:

- 1) een langwerpig gebouw uit 1825;
- 2) de fabriekshal van de machine bankwerkerij, genaamd 'de Kathedraal' uit 1916;
- 3) de voormalige slijperij (I), assemblage- (II) en appendage-werkplaats (III) uit ca 1935;
- 4) aanbouw aan de noordzijde van 'de Kathedraal' uit ca. 1937;
- 5) aanbouw van kantoren aan de oostzijde van de noordelijke aanbouw, uit 1947;
- 6) de gebouwen 'A' en 'B' tussen gebouw 60 en 63 uit 1951;
- 7) kantoor aan de noordzijde uit 1951;
- 8) de opvulling tussen gebouw 60 en 62 uit 1968.

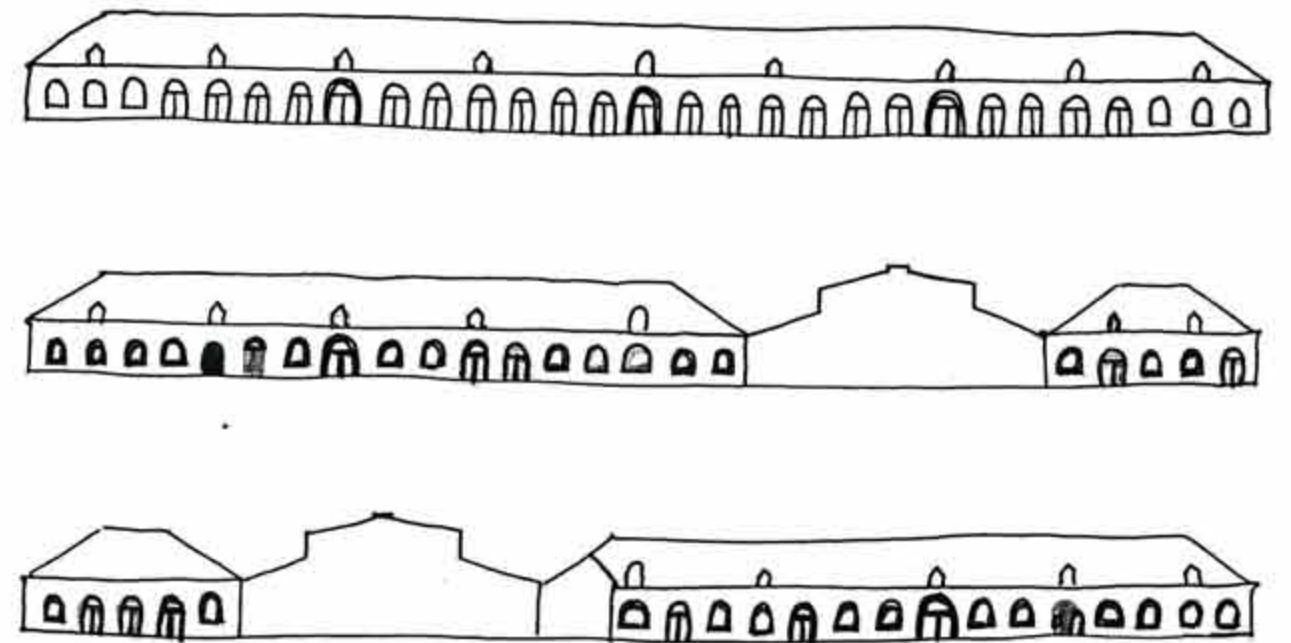
Afb. 3 Complex-tekening (gedateerd 1986). In het complex zijn de gebouwen 62 en 63 geïncorporeerd; beide zijn ter onderscheid op de tekening gearceerd. De tekening komt voor het grootste deel overeen met de huidige bestaande toestand.
(Herkomst: Archief Rijkswerf)

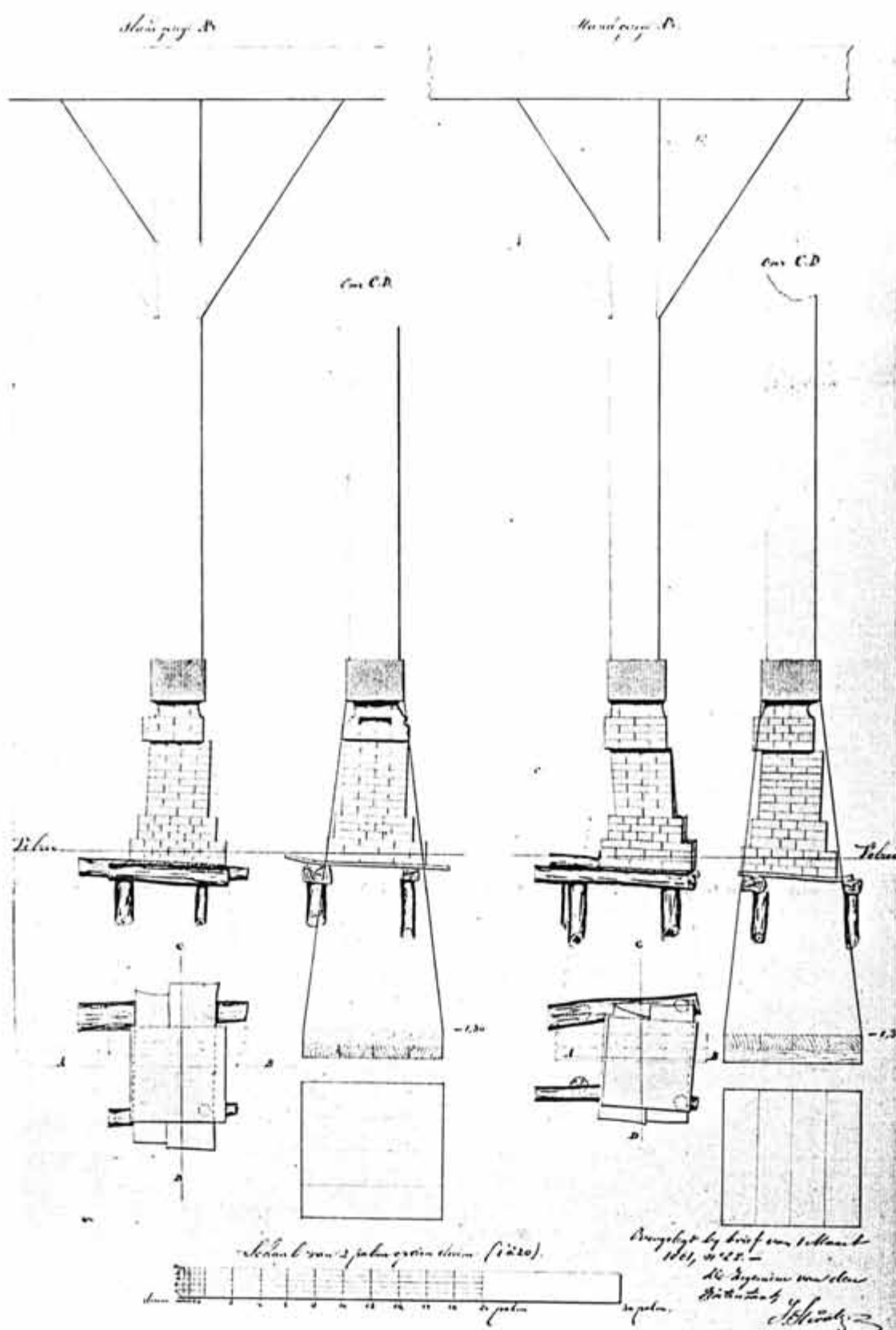
Afb. 4 "Ontwerp van een werkplaats tot herstelling van Stoomwerktuigen en Stoomketels voor het maritieme etablissement Willemsoord. De nieuw te maken werken zijn door stippellijnen en kruisarceringen aangewezen en door achteroverliggend schrift aangeduid". (1861).

Ten zuiden van het langwerpige gebouw 60 werd de 'Ketelmakerij' geplaatst. Kennelijk is er sprake van een ijzeren draagstructuur met een gevel van houten delen of ijzeren strippen: er zijn verstijvingskruizen in de plattegrond aangegeven, die bij gemetselde muren overbodig zouden zijn. Onder de plattegrond zijn de drie nieuw te maken gevels aangegeven: links de westelijke gevel; in het midden de de zuidelijke gevel en rechts de oostelijke gevel. Geheel rechts is een doorsnede over het nieuw te bouwen ketelhuis met schoorsteenpijp getekend.

(Herkomst: Archief Rijkswerf)

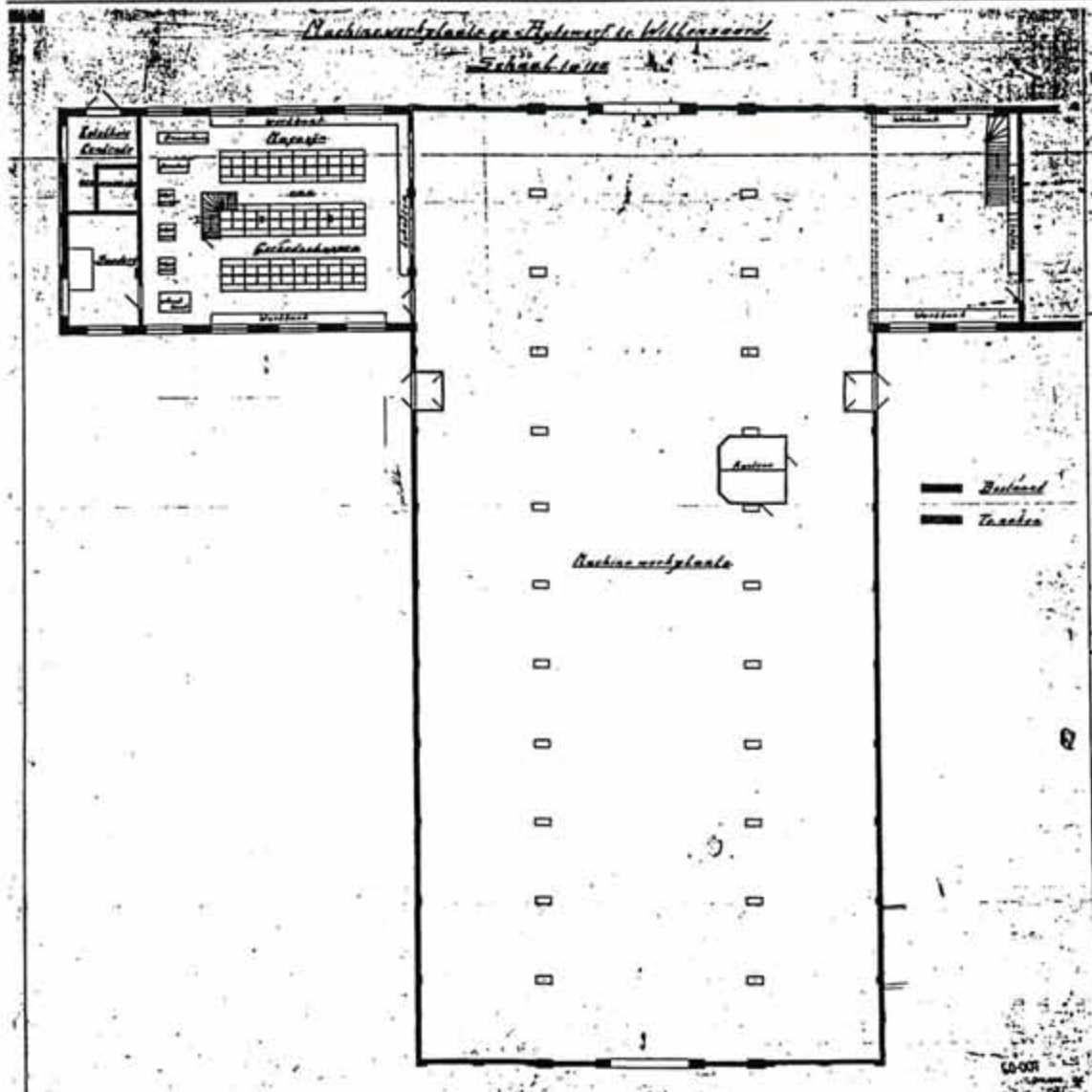

Afb. 5 Reconstructieschetsen van de oorspronkelijke indeling van de west- en oostgevel van gebouw 60 ca. 1825. Op de beide onderste schetsen is de huidige situatie weergegeven: in blauw de ongewijzigde indelingen, in groen de wijzigingen uit 1861 en in rood de latere wijzigingen.

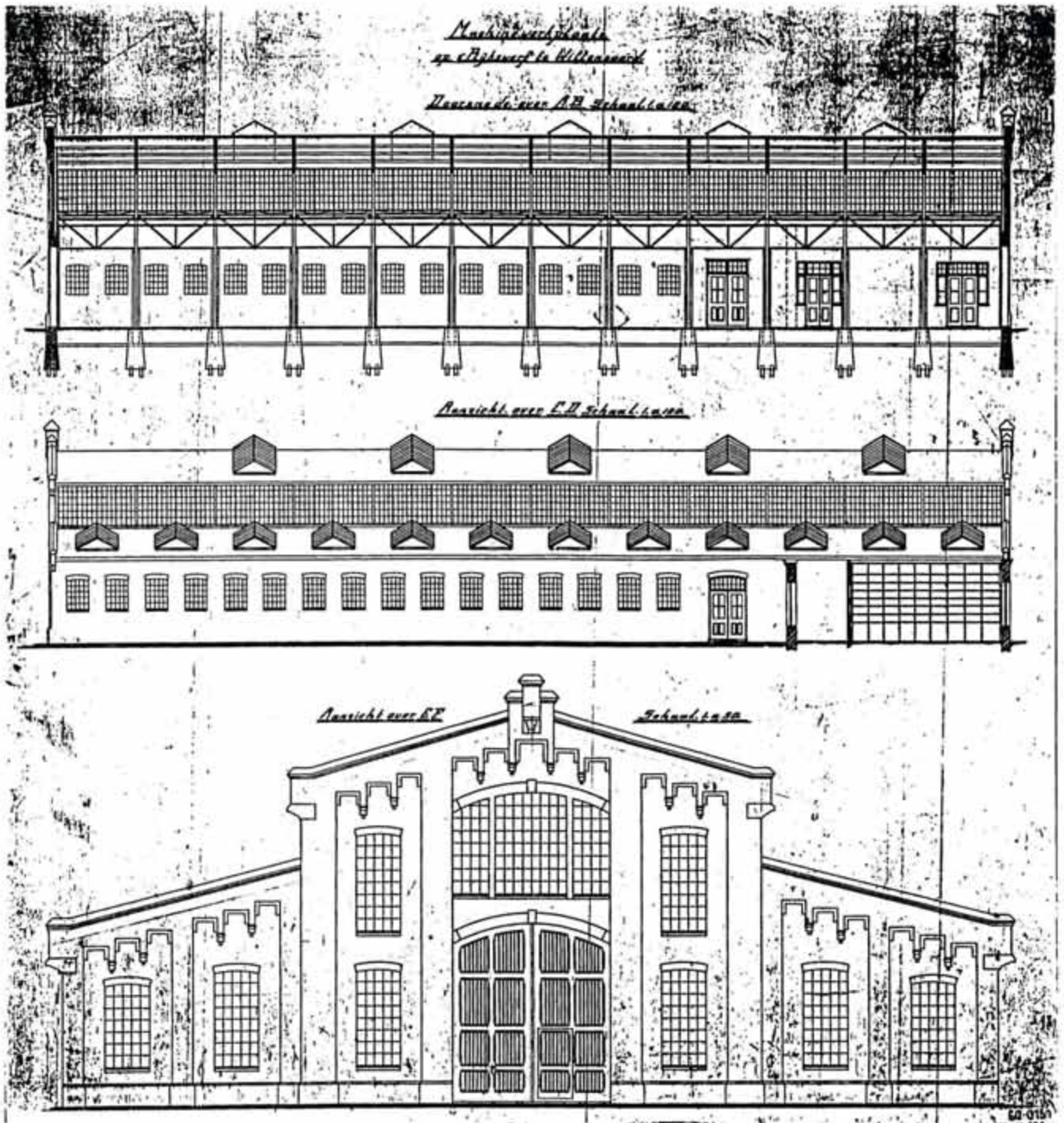

Afb. 6 Tekening waarop verzakkingen van standvinken in gebouw 60 zijn aangegeven, 1861.

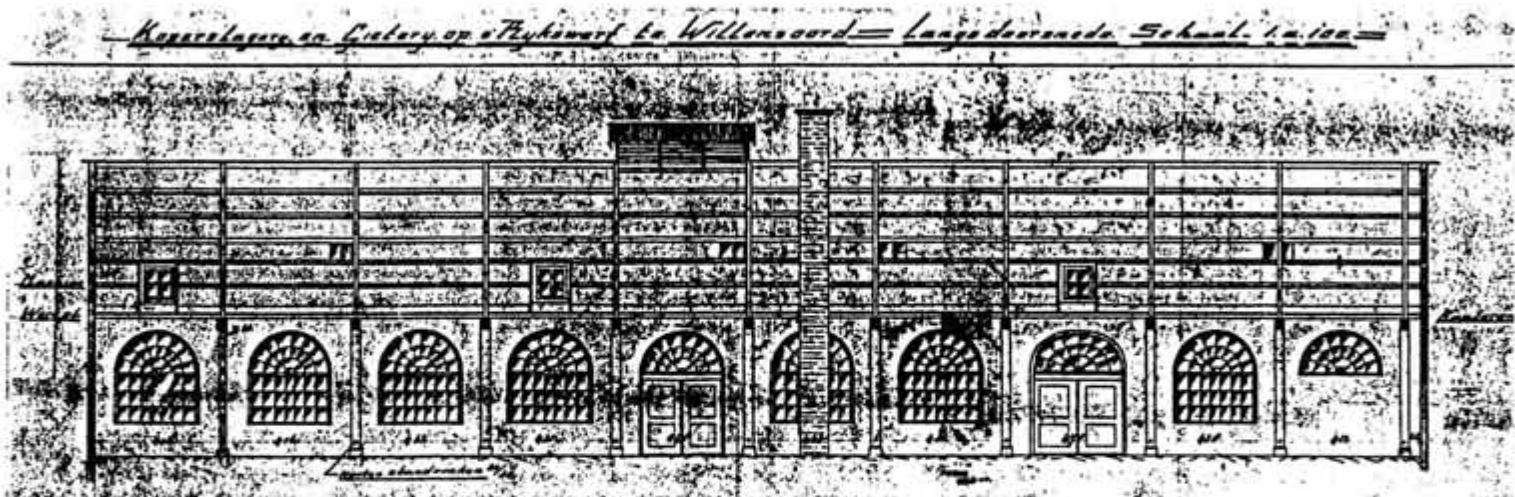
(Herkomst: ARA, Gewoon Verbaal Archief Ministerie van Marine, Verbalen 2300, 1861, 5 maart nr. 17)

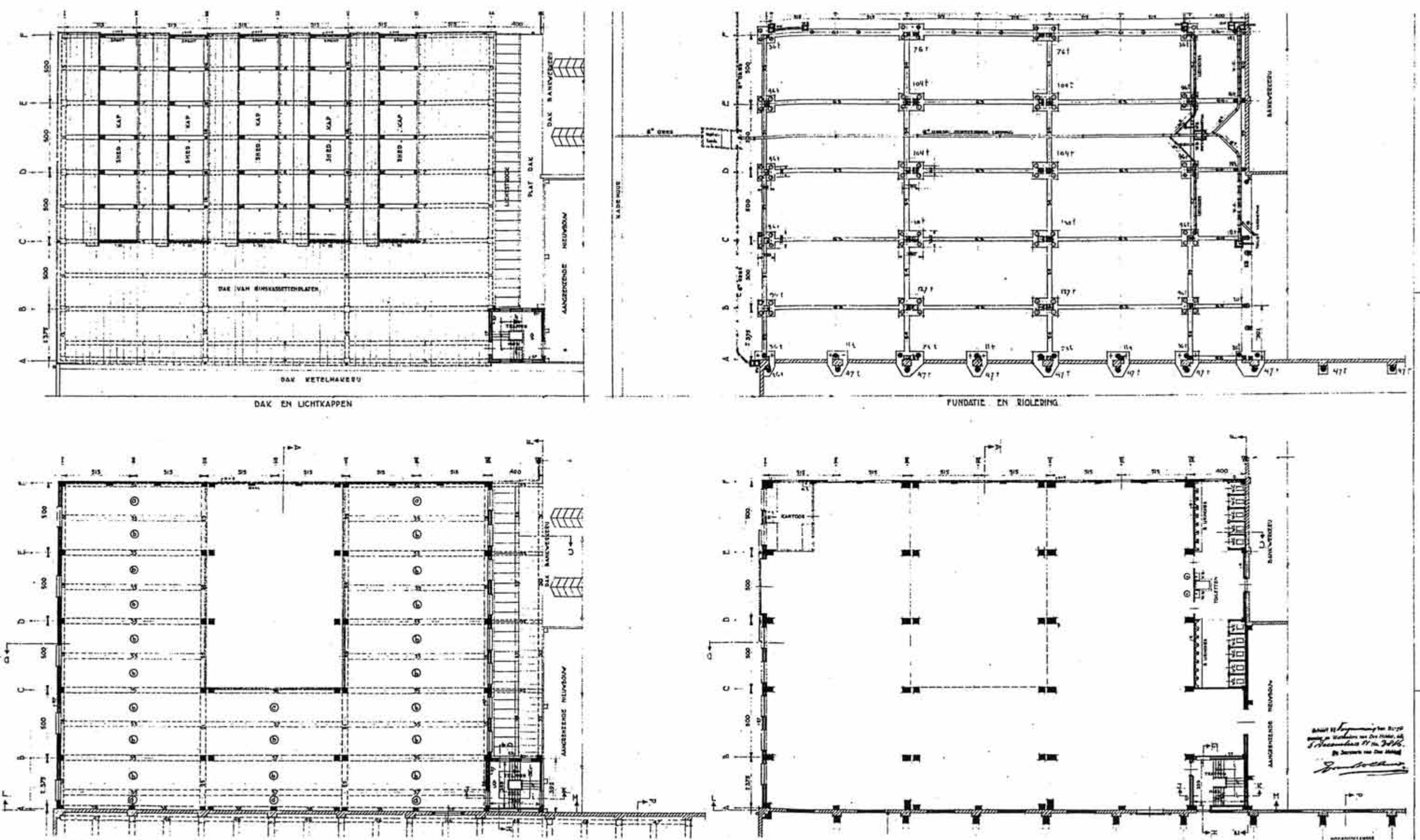
Afb. 7 Plattegrond van 'de Kathedraal', de machineruimte, ongedateerd (ca. 1916). Opvallend is dat volgens deze tekening de hal als "bestaand" wordt aangeduid (zwart) en dat de westgevel, als "te maken" wordt getekend (gearceerd). Omdat het huidige gebouw geen bouwsporen heeft van een gefaseerde uitvoering, is niet duidelijk wat de status van deze tekening is. Hypothese: Volgens de omschrijving in het bestek zou de Machineruimte aan gebouw 60 *toegevoegd* moeten worden. Het huidige gebouw staat echter gedeeltelijk in het langwerpige gebouw van 1825; het doorsnijdt het oude gebouw als het ware en heeft de westgevel in dezelfde rooilijn als de westgevels uit 1825. De lengte die in het bestek wordt genoemd is 46,73 m: dit is exact de lengte die de hal uitsteekt ten opzichte van het oudere langwerpige gebouw. In het bestek wordt gesproken over vijf meter hoge deuren in de *oostgevel*, de westgevel wordt niet genoemd. Geconcludeerd moet worden, dat de machineruimte eerst tegen gebouw 60 is geplaatst en later is doorgetrokken tot aan de westzijde van het langwerpige gebouw; toen is ook de huidige westgevel opgetrokken. Vermoedelijk heeft de verlenging al in 1916 of spoedig nadien plaatsgevonden, want bouwsporen van deze gefaseerde aanleg ontbreken. (Herkomst: Archief Rijkswerf)

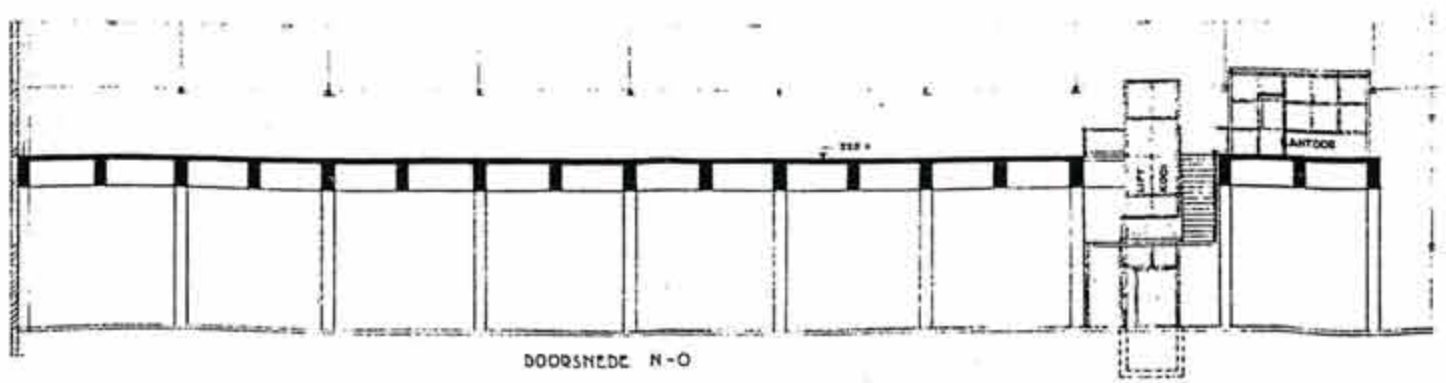
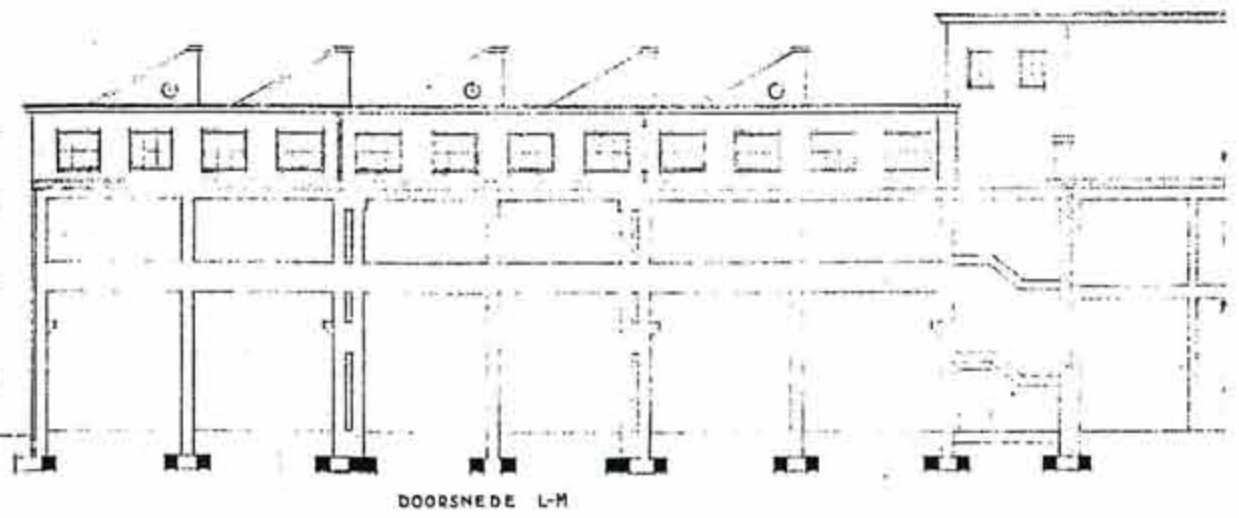
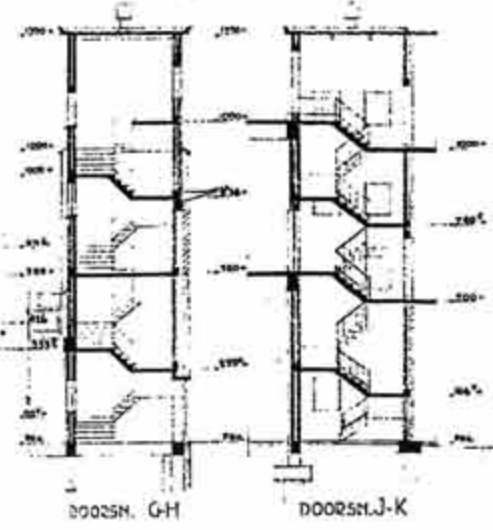
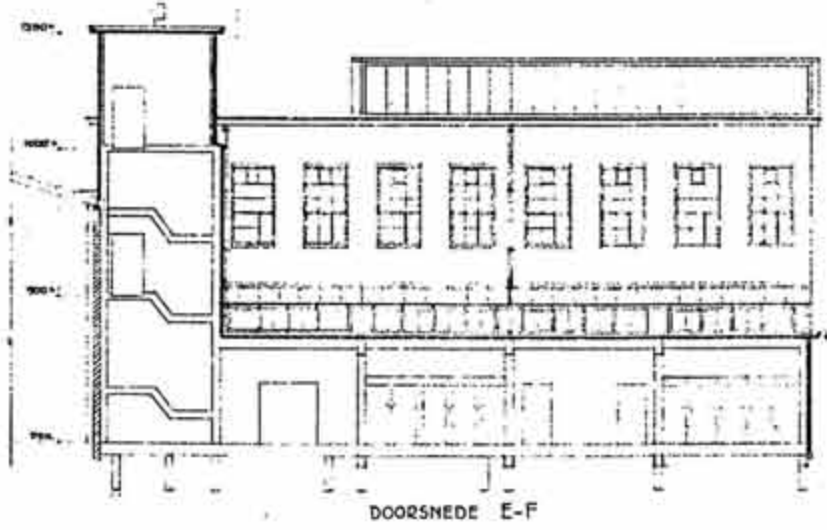
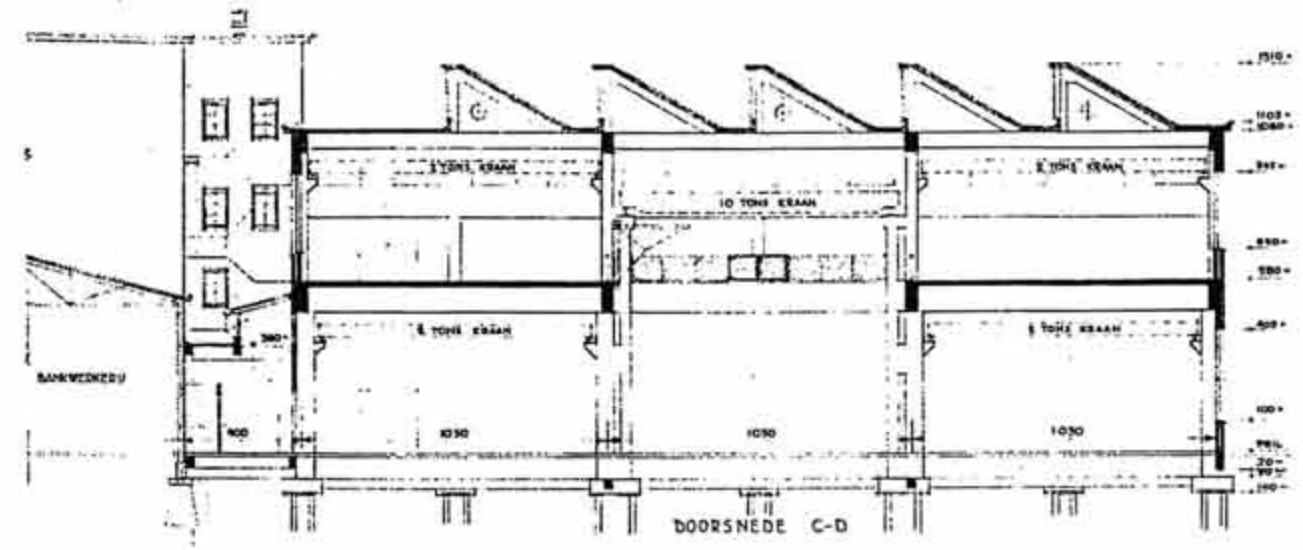
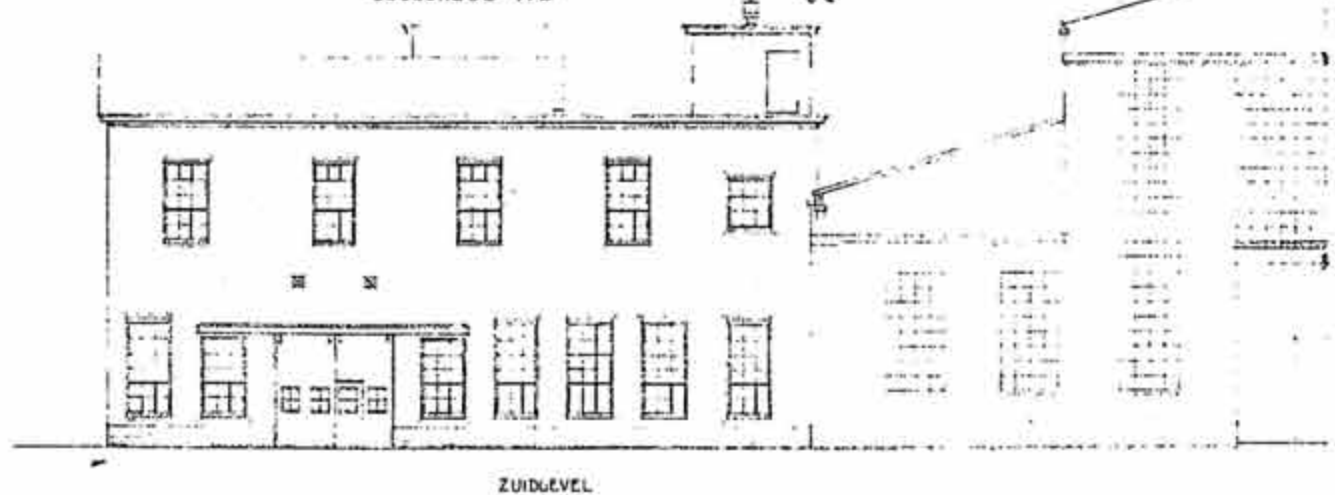
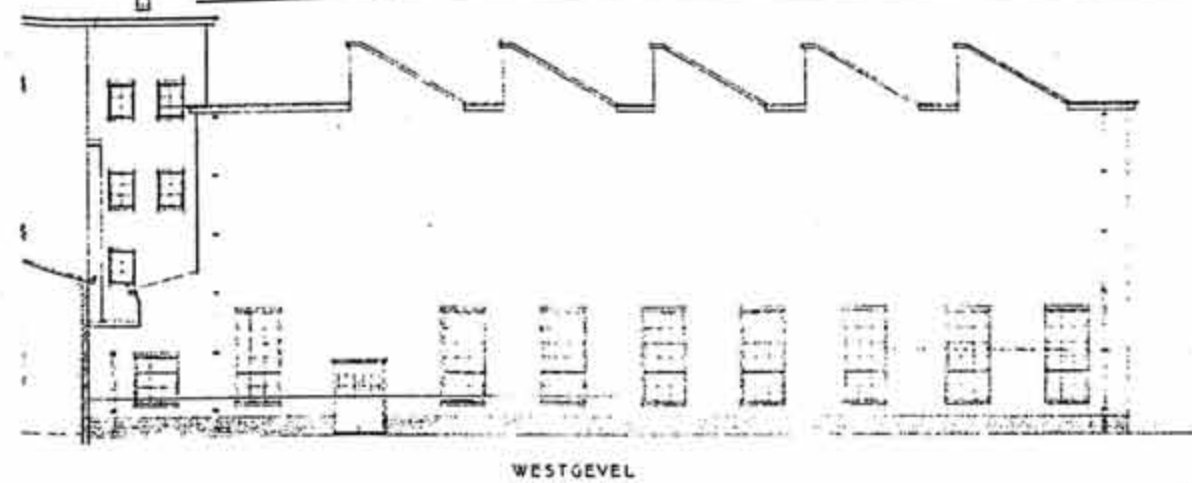
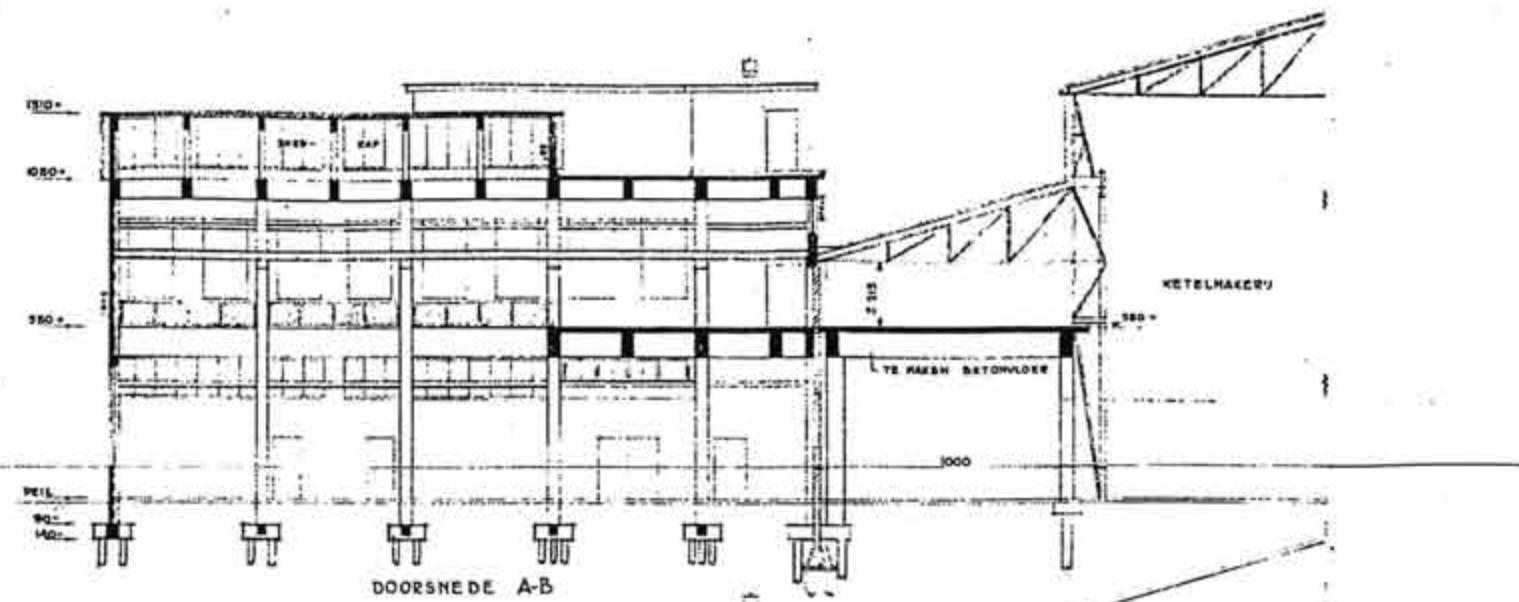
Afb. 8 Ontwerptekeningen van 'de Kathedraal' (ongedateerd); twee langsdoorsneden en vermoedelijk de oostgevel. De tekening geeft, afgezien van enkele ondergeschikte latere wijzigingen, de huidige toestand weer. (Herkomst: Archief Rijkswerf)

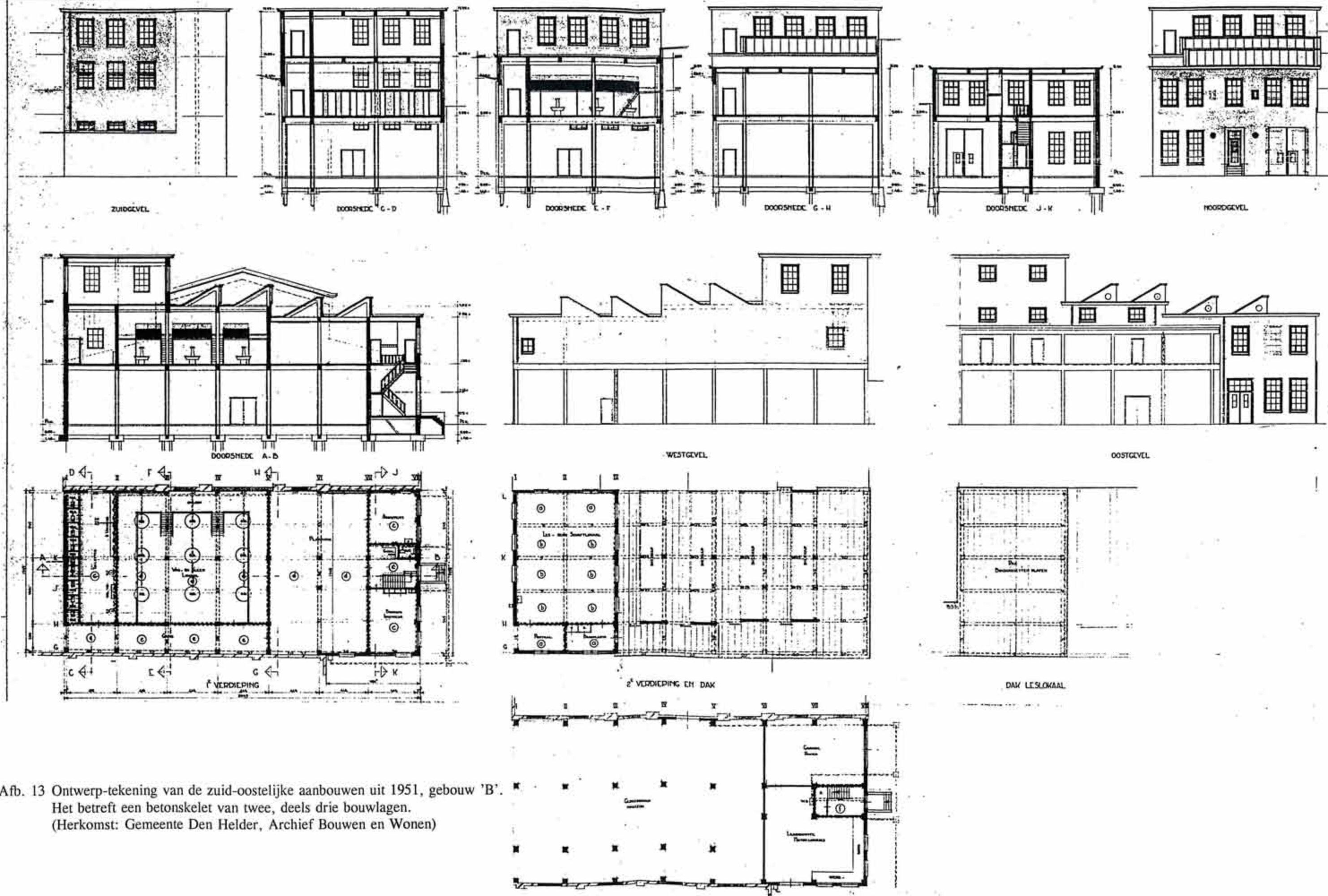
Afb. 9 Doorsnede over het langwerpige gebouw uit 1825, gezien naar het westen (gedateerd 1916). Het betreft de op afb. 3 als 'gieterij' en 'opslag' aangeduide ruimten. Op de tekening zijn grote delen van de originele draagconstructie met standvinken uit 1825 nog aanwezig. De functie van het weergegeven deel was op dat moment koperslagerij en gieterij. (Herkomst: Centrale Archief Selectiedienst (CAS), Winschoten, nr. 26)

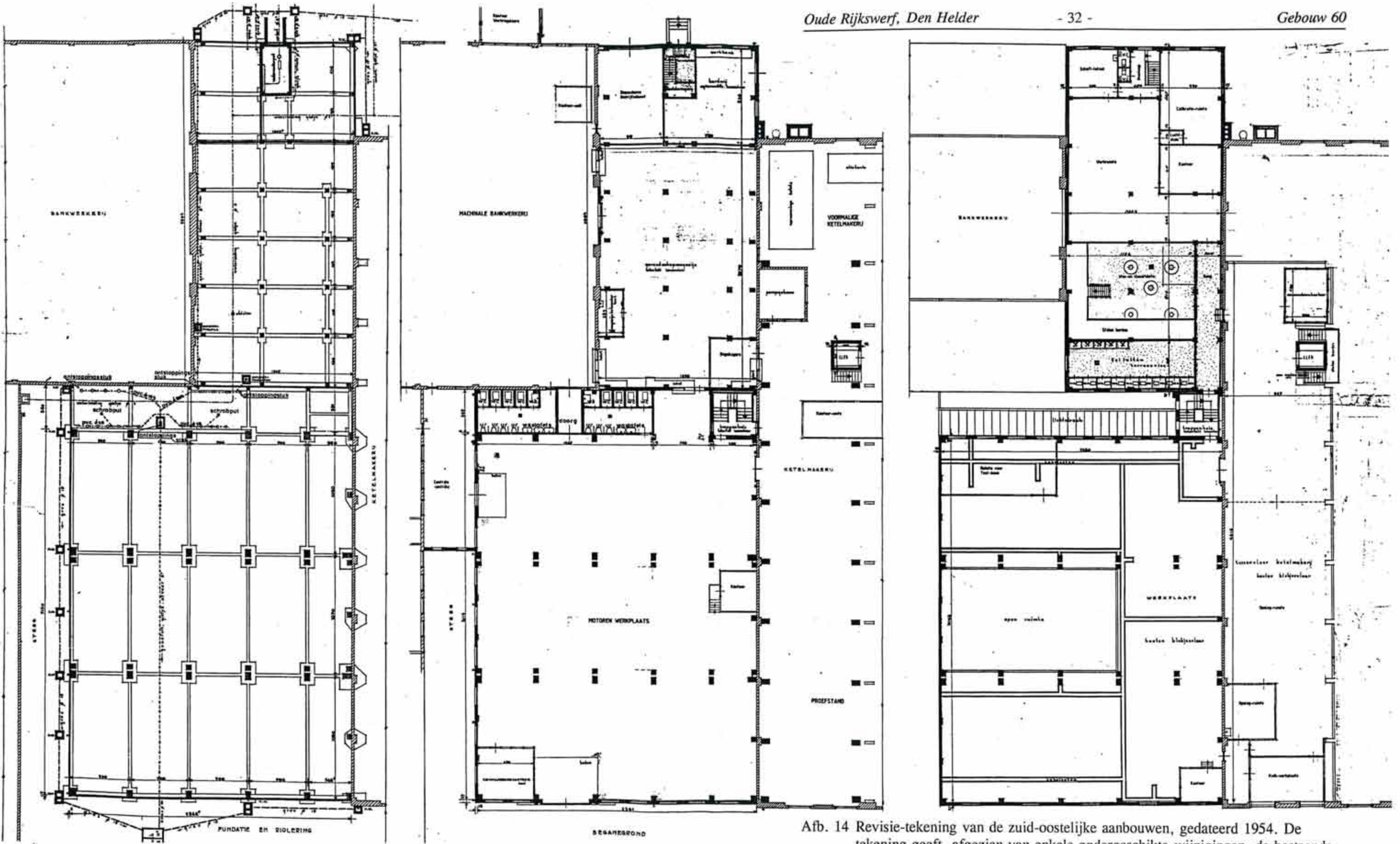
Afb. 12 Ontwerp-tekening van de zuid-oostelijke aanbouwen uit 1951, gebouw 'A'.
 Het betreft een betonskelet van twee verdiepingen afgedekt door een platdak met vijf sheddaken. In het gebouw is een grote vide uitgespaard.
 De baksteenmuren zijn als spouwmuur uitgevoerd waar zij als gevel bedoeld zijn (zuidgevel) en als spouwloze muren waar zij als (toekomstige) binnenmuur gepland zijn (westgevel).
 (Herkomst: Gemeente Den Helder, Archief Bouwen en Wonen)

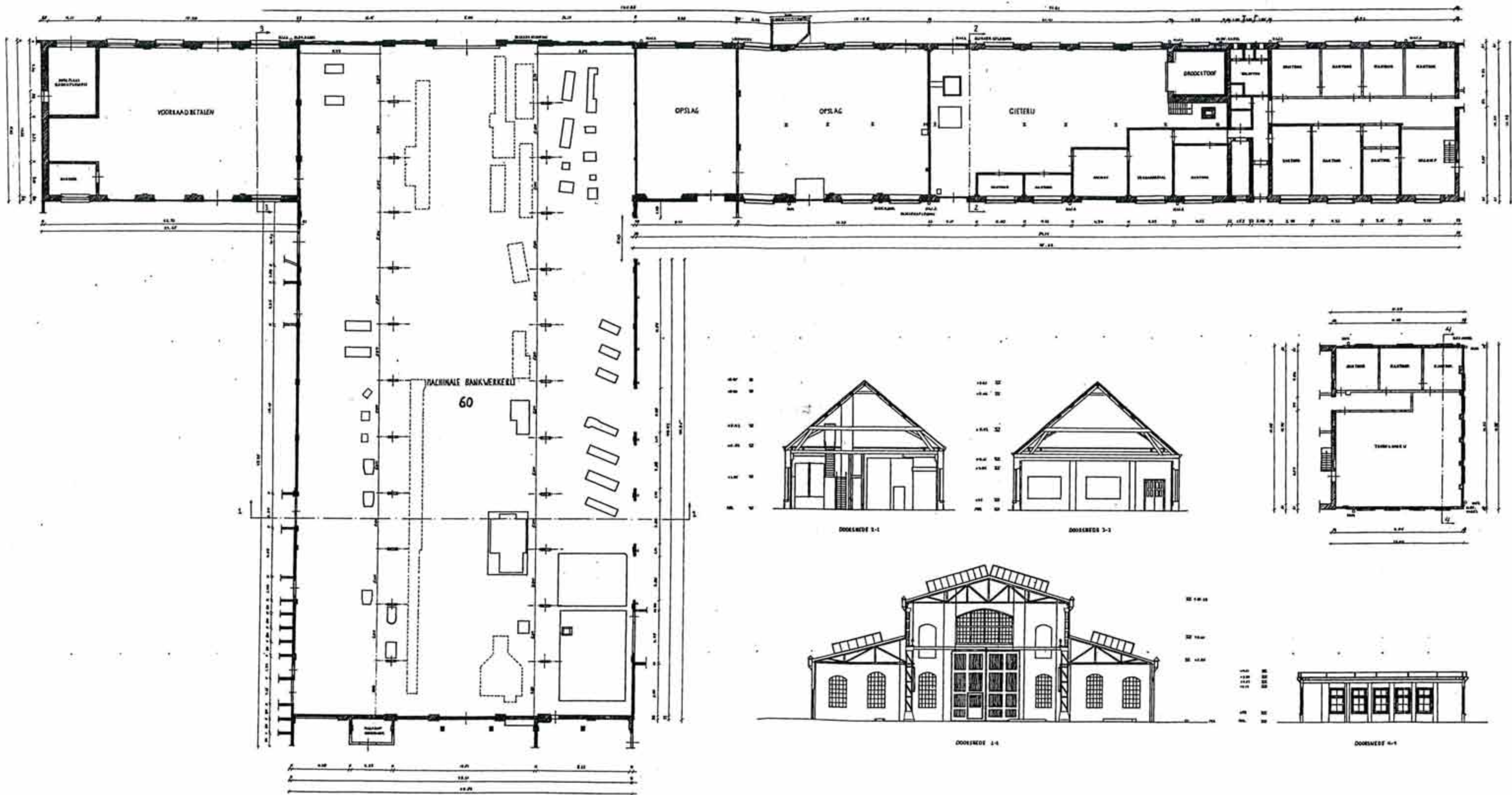
Afb. 12 (vervolg) Ontwerp-tekening van de zuid-oostelijke aanbouwen uit 1951, gebouw 'A'. Op doorsnede A-B is te zien dat de eerste verdieping wordt doorgezet in de zuidelijke beuk van gebouw 63. (Herkomst: Gemeente Den Helder, Archief Bouwen en Wonen)

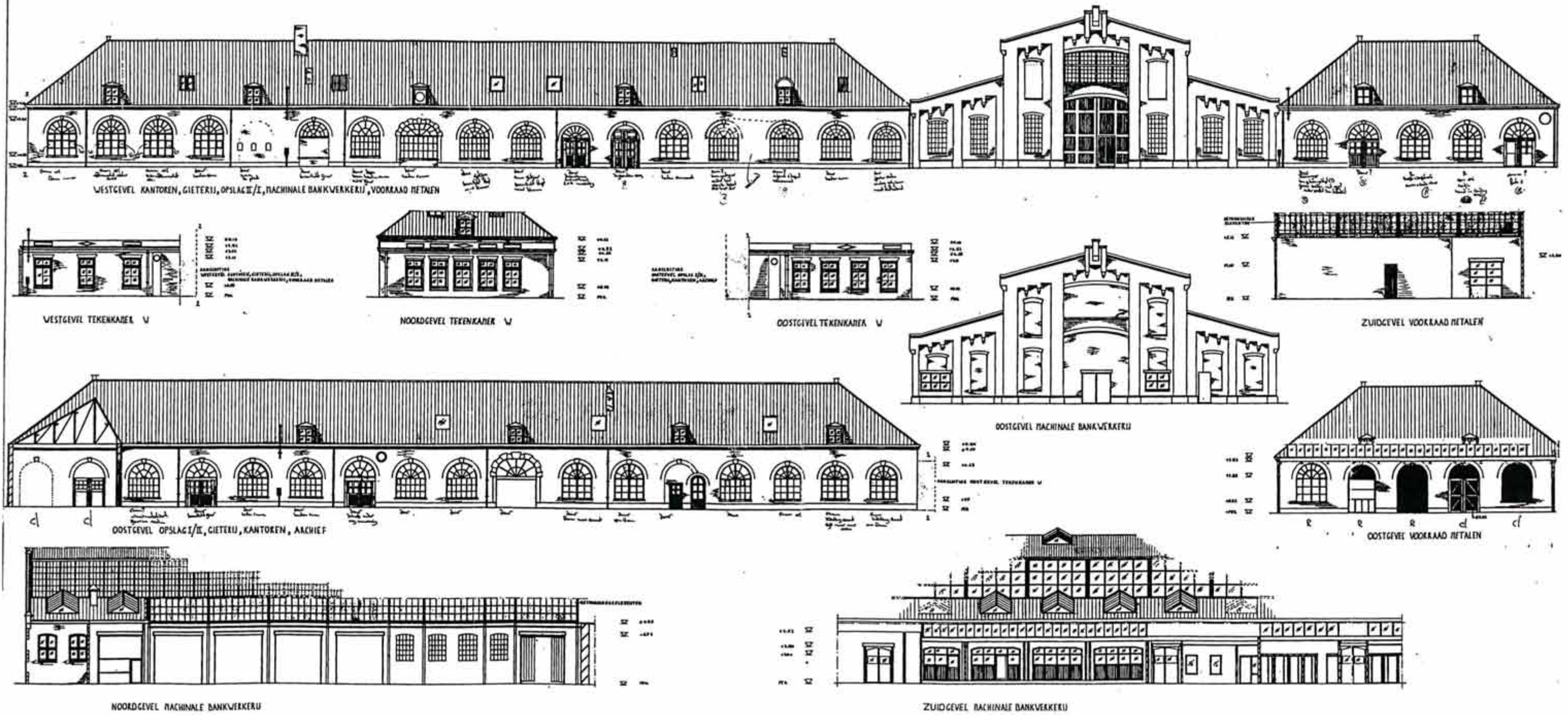
Afb. 13 Ontwerp-tekening van de zuid-oostelijke aanbouwen uit 1951, gebouw 'B'.
 Het betreft een betonskelet van twee, deels drie bouwlagen.
 (Herkomst: Gemeente Den Helder, Archief Bouwen en Wonen)

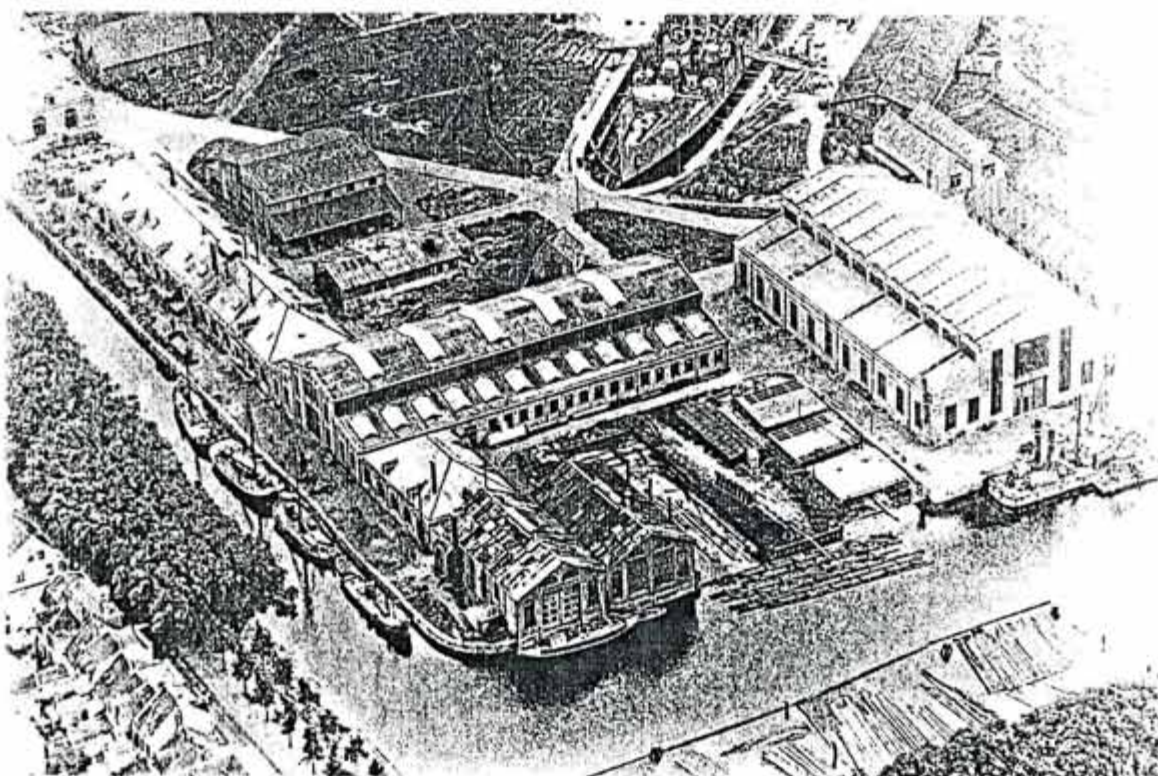
Afb. 14 Revisie-tekening van de zuid-oostelijke aanbouwen, gedateerd 1954. De tekening geeft, afgezien van enkele ondergeschikte wijzigingen, de bestaande toestand weer.
(Herkomst: Archief Rijkswerf)

Afb. 15 Doorsnede over het langwerpige gebouw (zuidelijk deel) uit 1825 en 'de Kathedraal' (ongedateerd maar in ieder geval van ná 1986, wellicht 1996). Hierop is de huidige toestand van beide genoemde bouwdelen weergegeven. (Herkomst: Archief Rijkswerf)

Afb. 16 Opmeting van de gevels van het langwerpige gebouw uit 1825 en 'de kathedraal' (ongedateerd, ná 1986, vermoedelijk 1996). Hierop is de huidige toestand van beide genoemde bouwdelen weergegeven. (Herkomst: Archief Rijkswerf)

Afb. 17 Luchtfoto, tussen 1920 (voltooiing gebouw 63) en 1935 (sloop Ketelmakerij) genomen. Op de foto is de 19de-eeuwse structuur te herkennen: het langwerpige gebouw uit 1825 met haaks daarop (en doorheen) 'de Kathedraal' uit 1916. Op de zuid-westhoek van de werf staat de Ketelmakerij uit 1861, met rechts daarvan hellingen. Geheel rechts is de "Nieuwe" Ketelmakerij uit 1920 zichtbaar: gebouw 63.
(Herkomst: Archief Rijkswerf)

Afb. 18 Luchtfoto, ongedateerd, maar na de verbouwingen in 1968. Vergeleken met afb. 17 blijkt gebouw 60 fors gegroeid te zijn: de gebouwen 62 & 63 zijn min of meer onderdeel geworden van het complex (Herkomst: Archief Rijkswerf: KLM Luchtfotografie).

Afb. 19 Overzicht van de westgevel van het langwerpige gebouw (zie afb. 16). De gevel had oorspronkelijk een indeling met allemaal deuren en drie ramen op de beide uiteinden van de gevel (zie afb. 4 en 5). Enkele deuren hebben een natuursteenomlijsting om de eentonigheid van de gevel te doorbreken (zie afb. 20). Om dezelfde reden zijn enkele dakkapellen met een rond dak in plaats van een schilddak uitgevoerd (zie ook afb. 28). De deuren en vensters hebben aan de bovenzijde een steens rondboog met een natuurstenen sluitsteen. De sluitsteen heeft een diamantkop-ornament. Het oorspronkelijke venster van 1825 (en ook van 1861?) bestaat uit een kozijn met middenstijl en daarin geplaatst een raam met roede-indeling. Vele deuren zijn in 1861 gewijzigd in rondboogvensters (zie afb. 4).

Afb. 20 Detail van het achtste en negende venster (vanuit het noorden gezien) van de westgevel. De voormalige achtste opening vanaf het noorden was in eerste opzet een deuropening. De deur was samen met de achtste deur uit het zuiden (verdwenen bij de aanleg van de Kathedraal) vanwege architectonische en symmetrische overwegingen geaccentueerd met een natuurstenen omlijsting om de eentonige rij van deuren enigszins te doorbreken.

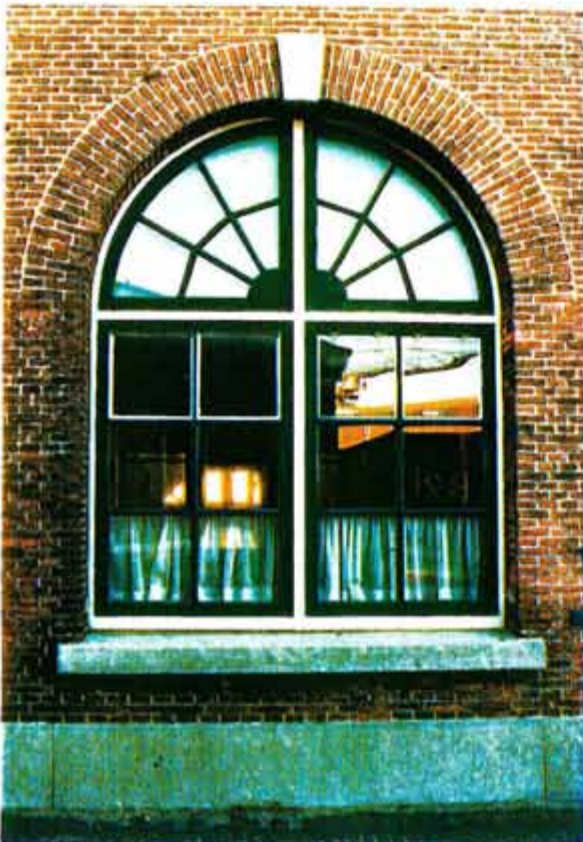
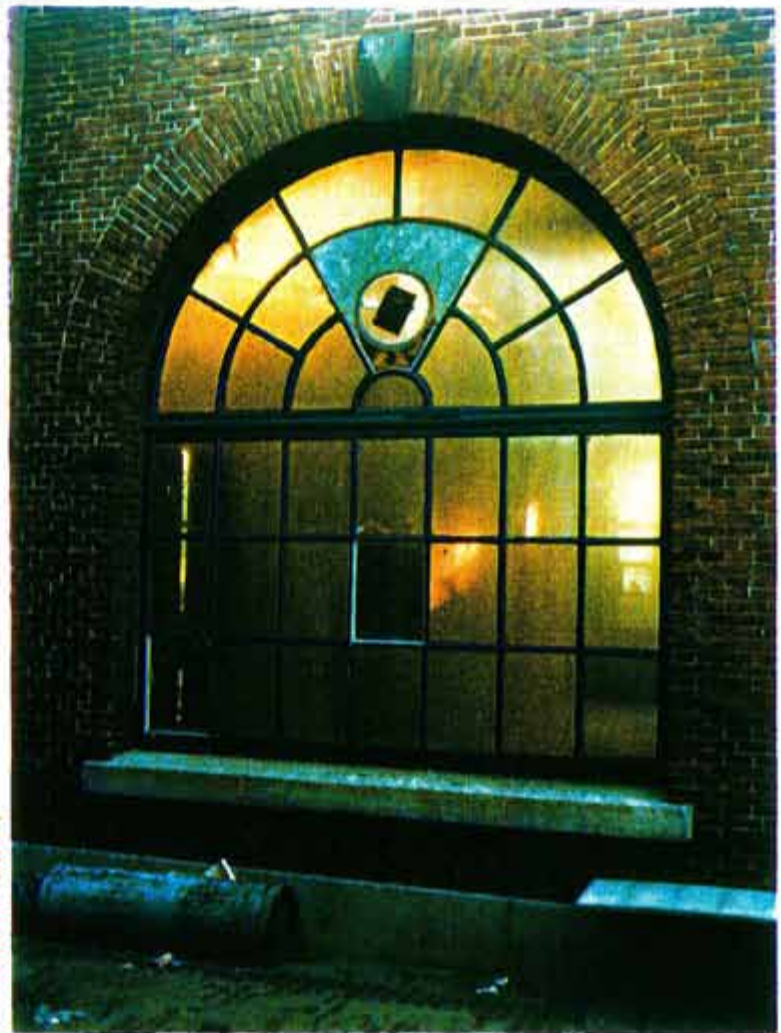
Afb. 21 Overzicht van het zuidelijk deel van de westgevel van het langwerpige gebouw (zie afb. 16). De gevel was oorspronkelijk voorzien van drie ramen op het zuidelijke uiteinde en verder alleen deuren. In 1861 is deze situatie ingrijpend gewijzigd (afb. 4).

Afb. 22 Overzicht van de noordgevel en een deel van de oostgevel van de noordelijke aanbouw uit 1951 (zie afb. 10). De gevel gemetseld in kettingverband met regelmatig geplaatste vensters en een verhoogde kroonlijst is thans nog volledig conform de ontwerptekening uit 1951 (zie afb. 10). Een deel van de oostgevel en het schilddak van het langwerpige gebouw uit 1825 is eveneens zichtbaar (zie afb. 23-26).

Afb. 23 Overzicht van de oostgevel van het langwerpige gebouw uit 1825 (zie afb. 16). De gevel had oorspronkelijk een indeling met voornamelijk deuren en slechts drie vensters op de beide uiteinden van de gevel (zie afb. 4 en 5).

Afb. 24 Overzicht van de toegepaste vensters: linksboven is vermoedelijk een oorspronkelijk venster uit 1825. Rechtsboven is een gietijzeren 19de eeuwse vervanging (1861?) en linksonder een 20ste eeuwse vervanging. Het venster met steens rondboog bestaat uit een kozijn met middenstijl met daarin geplaatst een raam met roede-indeling.

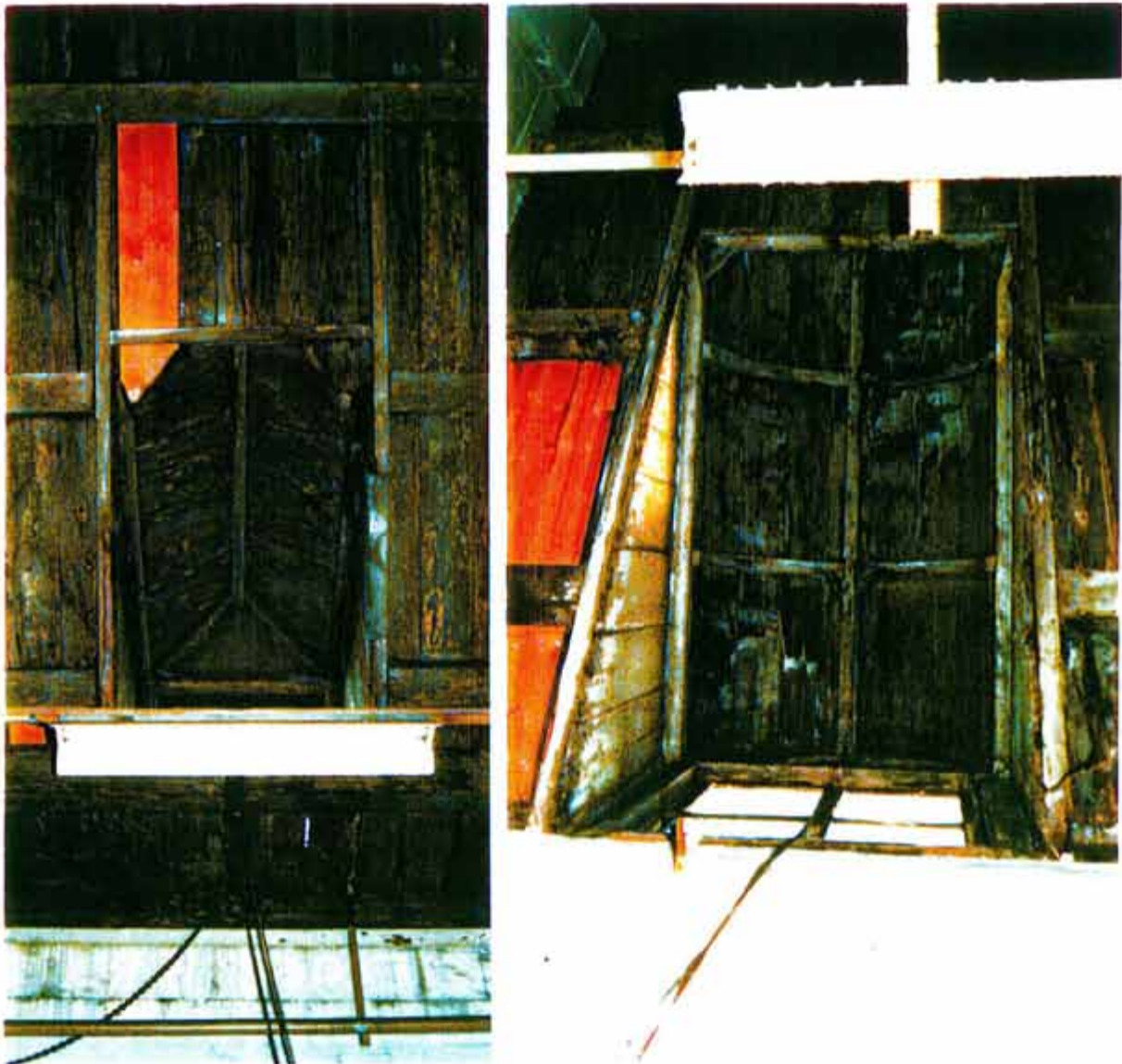

Afb. 25 (links) Overzicht van een vermoedelijk oorspronkelijke deur uit 1825. De dubbele deur met steens rondboog heeft een zware bovendorpel en daarboven een rondboogvormig bovenlicht met roede-indeling.

Afb. 26 (rechts) Detail van de enige resterende standvink van het langwerpige gebouw. De standvink staat op een bakstenen poer met natuurstenen dekplaat. De stijl is met een pen in de dekbalk gepend, de beide korbels zijn in de stijl gepend en vermoedelijk ook in de dekbalk.

Afb. 27 Overzicht van de kapconstructie. De grenen kapconstructie bestaat uit een schaargebint met rechte spantbenen, waarop een A-spant is geplaatst. Het dak is nog voor een groot deel voorzien van origineel dakbeschot op gordingen. Naast de kapconstructie zijn ook de dakpellen met gordingen en dakbeschot nog grotendeels oorspronkelijk.

Afb. 28 De dakkapellen hebben twee vormen: met een schilddak (links) en met een halfronde kap (rechts). Het verschil in constructie tekent zich duidelijk af. Net als de kapconstructie zijn ook de meeste dakkapellen nog grotendeels oorspronkelijk.

Afb. 29 Overzicht van westgevel van 'de Kathedraal' (zie afb. 7, 8 en 16). De classicistische bakstenen gevel is uitgevoerd met verdiepte velden en een klimmend fries met natuurstenen accenten. De bovenlichten van de gevel zijn geblindeerd en de lichtbeuk heeft gewijzigde vensters (zie afb. 30).

Afb. 30 Oostgevel van de Kathedraal, ca 1920. De essentie van de lichtbeuk is op deze foto duidelijk waar te nemen en de herkomst van de naam 'de Kathedraal' niet moeilijk te raden.
(Herkomst: Archief Rijkswerf)

Afb. 31 Overzicht van de middenbeuk van de kathedraal gezien naar het oosten. In het gebouw is een geklonken ijzerconstructie met vakwerk-kolommen en spanten geplaatst. De kolommen zijn aan de bovenzijde voorzien van een vollwandligger waarover de loopkat (gedateerd 1917) beweegt.

Afb. 32 Overzicht van de zuid-westhoek van de Slijperij, die ca. 1935 werd gebouwd. De gevel is opgebouwd uit een met baksteen gevuld staalskelet. De kapvorm is merkwaardig: een bijna pladak met afgeschuinde zijden en een lichtkap in het midden.

Afb. 33 Overzicht van het interieur van de voormalige appendage-werkplaats gezien naar het oosten (zie afb. 3). De werkplaats is voorzien van een geknikt samengesteld vakwerkspant op gewalste kolommen.

Afb. 34 Gebouw 60 is voorzien geweest van een smalspoortracée, dat onderdeel uitmaakte van een rail-netwerk op de Oude Rijkswerf (zie rapport Oude Rijkswerf, Historisch Overzicht en Groenvoorziening, afb. 9). Op enige plaatsen zijn restanten aanwezig zoals rails en draaiplateau's.

Afb. 35 Overzicht van het verbindingslid tussen de voormalige appendage- en assemblage werkplaats (zie afb. 3). In oorsprong stonden deze werkplaatsen als zelfstandige bouwdelen door een steeg gescheiden naast elkaar. In een later fase is deze steeg opgeheven en bij de werkplaatsen gevoegd. Naderhand zijn de kolommen vervangen in beton. Maar omdat de kapconstructie ongewijzigd bleef, herinnert de dubbele rij kolommen nog aan de steeg.

Afb. 36 Overzicht van het oostelijke deel van het complexe gebouw 60 gezien naar het westen. De noordelijke aanbouwen uit de dertiger jaren van de 20ste eeuw zijn voorzien van sheddaken en gedeeltelijk van bakstenen gevels en gedeeltelijk staalskelet met baksteenvullingen. De eenlaags aanbouw ervoor met kantoren is in 1947 gebouwd en in 1968 gewijzigd. Geheel rechts is gebouw 62 waarneembaar.

Afb. 37 Westgevel van de noordelijke aanbouw uit ca 1937. De aanbouw zal in twee fasen hebben plaatsgevonden: de twee zuidelijke hallen (hier één zichtbaar) zijn opgebouwd uit een staalskelet met baksteenvullingen, de twee noordelijke hallen hebben een betonskelet met baksteenmuren.

Afb. 38 De noordelijke aanbouw uit 1937, de twee zuidelijke hallen. Overzicht van het interieur van de voormalige bankwerkers-werkplaats gezien naar het oosten (zie afb. 3). De werkplaats is voorzien van een samengesteld vakwerkspant in sheddak-vorm op gewalste kolommen.

Afb. 39 De noordelijke aanbouw uit 1937, de twee noordelijke hallen. Vermoedelijk zijn de beide hallen in de zestiger jaren in beton vervangen.

Afb. 40 (links) Overzicht van de zuidgevel van gebouw 'A' uit 1951 (zie afb. 12, 13 en 14). De sobere gevel in baksteen heeft regelmatig geplaatste deuren en vensters en is langs de dakrand voorzien van een fries.

Afb. 41 (rechts) Detail van de zuid-westhoek van gebouw 'A' uit 1951 (zie afb. 12-14). De gevel heeft op de hoek een staande tand. In het ontwerp wordt aangegeven dat men het plan had gebouw 'A' naar het westen toe uit te breiden (zie afb. 11). De staande tand is alvast aangebracht en kon worden gebruikt bij het metselen indien dit plan zou worden uitgevoerd.

Afb. 42 Overzicht van de noordgevel van gebouw 'B' uit 1951, die sinds de bouw ongewijzigd is gebleven (zie afb. 12-14). De sobere gevel in baksteen heeft regelmatig geplaatste deuren en vensters en is langs de dakrand voorzien van een fries.

Afb. 43 Overzicht van het interieur van gebouw 'A' gezien naar het oosten. De werkplaats is voorzien van een betonnen draagstructuur met vide en van eveneens in beton uitgevoerde kasspannen in sheddak-vorm.